

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Lety v české politice - koncentrační tábor v Letech u Písku v české politice od devadesátých let po současnost

Vypracoval: Tomáš Kučera
Vedoucí práce: PhDr. Salim Murad, Ph.D.

České Budějovice 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma Lety v politice jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 22. 4. 2019

.....

Tomáš Kučera

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu bakalářské práce panu PhDr. Salimovi Muradovi, Ph.D., za odborné vedení, vstřícnost, pomoc a cenné rady v průběhu zpracování dané problematiky. Děkuji také panu Jiřímu Padevětovi za rozhovor a jeho osobní poznatky. V neposlední řadě děkuji své rodině za podporu.

ANOTACE

Tématem bakalářské práce bude zaznamenat historický vývoj a existenci tábora v Letech u Písku. Zaměříme se zejména na dobu, kdy v táboře byly internovány zvláště osoby romského původu. Cílem práce je poukázat na události, které následovaly po vybudování velkovýkrmny prasat, jež byla vybudována v prostorách bývalého koncentračního tábora. Stěžejní bude zaznamenat výroky některých politických představitelů a jejich postoj k dané otázce. Nedílnou součástí práce bude rozhovor s českým expertem na tuto problematiku.

Klíčová slova: Lety, koncentrační tábor, Romové, Cikáni, politické aféry, velkovýkrmna prasat, památník

ANNOTATION

The subject of the bachelor's work is to monitor the history and the existence of the camp in Lety. We focus mostly on the time when generally Roma people were interned here. The goal of the work is to describe the events that happened after the pig factory farm was settled on the place of the former concentration camp. The crucial point is to gather the declarations of some politicians and their attitude to the issue. Inevitable part of the work is also the interview with one Czech expert in this subject.

Key words: Lety, concentration camp, Roma people, gypsies, political scandals, pig factory farm, monument

OBSAH

ÚVOD	6
1. HISTORIE ROMŮ	7
1.1. ROMOVÉ VE SVĚTĚ	7
1.2. ROMOVÉ A SINTOVÉ ČESKÝCH ZEMÍ	7
2. DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA A ROMSKÝ HOLOCAUST	10
3. KONCENTRAČNÍ TÁBOR LETY U PÍSKU	14
3.1 PROMĚNY TÁBORA V PRŮBĚHU 2. SVĚTOVÉ VÁLKY	15
3.2. SITUACE V TÁBOŘE BĚHEM JEHO EXISTENCE	25
3.3 POLITIKA ŘÍZENÍ TÁBORA	28
3.4. LIDÉ, KTEŘÍ SE PODÍLELI NA FUNGOVÁNÍ TÁBORA	29
4. OBDOBÍ PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE	33
4.1. TÁBOR V ZAPOMNĚNÍ	33
4.2. VYBUDOVÁNÍ VELKOVÝKRMNY PRASAT	34
5. POHLED NA TÁBOR PO SAMETOVÉ REVOLUCI	37
5.1. PAMÁTNÍK LETY U PÍSKU A PIETNÍ MÍSTA.....	39
6. POLITICKÉ AFÉRY 20. A 21. STOLETÍ	42
ZÁVĚR	50
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	52
SEZNAM PŘÍLOH	55

ÚVOD

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybral problematiku pojetí památníku Lety u Písku a s tím spojené dodnes neutuchající problémy v české politice. Toto téma je zhruba třicet let velmi rozebírané nejen v jižních Čechách, na jejichž území se tábor nachází, ale v celé České republice. Celková problematika romského holocaustu není tak prozkoumaná jako například židovský holocaust. Předkládaná práce si klade za cíl přinést nové informace, a to nejen z historie koncentračního tábora, ale hlavně co se týká romské menšiny a její historie. Hlavní pozornost je věnována především pracovnímu a sběrnému táboru v Letech u Písku, jehož začátky sahají do druhé světové války a důsledky postupně plynou časem až do současnosti. Během této dlouhé historie se událo mnoho nelidských činů, které však stojí za připomenutí. Práce bude pojednávat o romské menšině, jež byla znevýhodňována stejně jako židovská menšina a následně vyhlazována. To vše nezačalo jen vznikem tábora, ale právě samotný tábor hrál v období holocaustu velkou roli.

Práce bude členěna do kapitol a podkapitol. Stěžejní budou kapitoly č. 3 a 6. Kapitola č. 3 pojednává celkově o historii tábora Lety a jeho existenci. Kapitola č. 6 se poté zaměří na politické dění, které provázelo historii tábora. Dále se bakalářská práce zaměří na dění v době druhé světové války a také bude pozornost věnována politickým aférám 21. století. „Velkou slávu“ tábor získal zejména díky našim politikům, kteří si z různých důvodů začali problematiky kolem tábora všímat. Práce bude obsahovat také některá jejich vyjádření, která s tématem bakalářské práce neodmyslitelně souvisí. K dokreslení bude poté do práce zahrnut rozhovor a vyjádření českého historika, ředitele nakladatelství Academia pana Jiřího Padevěta, s nímž bude mimo jiné diskutováno o současných aférách ohledně tábora v Letech. Záměrem této práce je přinést nové informace do aktuálního dění a konkrétně popsat co nejlépe poměry v táboře, jeho fungování, ale také jeho následnou dohru na české politické scéně.

Pro zpracování bakalářské práce budou použity zdroje tištěné i elektronické povahy. Knižní zdroje zabývající se touto problematikou jsou například Markus Pape – A nikdo vám nebude věřit a Ctibor Nečas – Romové v České republice a dnes. Pro samotný výzkum bakalářské práce jsou velmi cenné informace získané z rozhovoru vedeného mou osobou s Jiřím Padevětem. Rozhovor přináší informace, které použitá literatura nezachycuje. Přináší osobní zkušenosti, pohled a hodnocení Jiřího Padevěta, který se tomuto tématu věnuje. Rozhovor byl veden pomocí metody orální historie, a to formou tzv. interview.

1. Historie Romů

1.1. Romové ve světě

Zpracování této kapitoly by se příslušelo diplomové práci. V případě, že by se čtenář více zajímal o souvislosti spojené s historií Romů ve světě, lze doporučit odkaz na tuto webovou stránku Romové v České republice: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18530>. Nebo tuto publikaci *Source: Zmizelí Romové a Romové dnes: Romský holokaust, jeho stopy v poválečném Československu a život Romů v České Republice*. Presentation of Živá paměť, o.p.s. and Museum of Romani Culture in Brno. 2008.

1.2. Romové a Sintové českých zemí

Tato kapitola se konkrétně zaměří na příchod a pobyt Romů na území našeho státu. Romský způsob života nejen v evropských, ale i v českých zemích úzce souvisí s událostmi spjatými s Lety v době 20. století, a proto je nezbytné dějiny Romů a jejich postupný vývoj přiblížit. První doložené zmínky o existenci Romů na našem území pocházejí ze 14. století. Informace lze získat ze 3 pramenů, ovšem jejich pravdivost nelze jasně určit. Jedná se o Dalimilovu kroniku, Popravčí knihu pánů z Rožmberka a Palackého knihu nazvanou Staří letopisové čeští.

V 15. století Romové procházeli naším územím, a to v důsledku migrační vlny. Nezůstali však zde. „*Pokud by Romové vstupovali do Českého království s úmyslem pobývat tam na určitých místech delší dobu, zřejmě by jim v tom bránila vzrušená sociální, politická a náboženská atmosféra, zvláště při jejich povrchní víře a tradovaných historkách o hříchu a pokání.*“¹ První skupiny údajně putovaly přes Čechy na Slovensko, kde se dále rozdělovaly. Již v té době měli Romové různé listiny, které jim zaručovaly řadu forem ochrany a příznivé přijetí od společnosti. „*My, Zikmund, král uherský, český, ..., náš věrný Ladislav, vojvoda svého lidu cikánského nás pokorně poprosil o dosvědčení naší zvláštní shovívavosti. Přijměte tedy jeho uctívou žádost a neodmítejte tento dopis. V takovém případě, jestliže se uvedený Ladislav*

¹ NEČAS, Ctibor. *Romové v České Republice a dnes*. 5 dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0497-4. s. 21.

*a jeho lidé objeví na jakémkoli místě našeho císařství, ve městě nebo ve vsi, doporučujeme vám prokázat mu věrnost, kterou tímto prokazujete nám. Ochraňujte je, aby vojvoda Ladislav a jeho lid mohl přebývat bez újmy za vašimi zdmi. Jestliže se najde mezi nimi někdo opilý, jestli kdokoli vyvolá hádku jakéhokoli druhu, My chceme a nařizujeme, že pouze sám Ladislav, vojvoda, má jediný právo tohoto soudit, potrestat, dát odpuštění a rozhřešení, vyloučit ho z vašeho kruhu."*²

Toto období by se dalo díky různým právům pojmenovat jako tzv. „zlatý věk“.

Průběhem 16. století se situace začala zhoršovat, neboť na Romy padala různá obvinění z porušování zákona. Rapidní pokles milosrdenství byl zaznamenáván v polovině 16. století, jelikož král Ferdinand I. vydal zákon o vyhoštění Romů do zahraničí. Zároveň však toto období nebylo tím nejtemnějším.

Romové nikdy neusilovali o začlenění do konkrétní společnosti, a i kdyby chtěli, nenašli zemi, která by jim poskytla trvalé útočiště. Vedli tedy kočovný způsob života, žili z milodarů a almužen, které byly často považovány za formu úplaty, aby se na daném místě již nezdržovali a šli dále. V mnoha případech byli Romové doslova vyháněni a docházelo i k různým formám násilí. Postupem času se začala objevovat různá protiromská opatření. Jejich zavedení bylo logickým vyústěním výše zmíněného chování Romů a nenávisti vůči nim. Protiromská nálada jako reakce na jejich odlišný způsob života v minulosti se prolíná i do novodobé historie 20. století.

„Nejvyššího rozsahu dosáhlo pronásledování Romů ve 20. letech 18. století, kdy bylo doloženo 182 protiromských procesů a vyneseno 93 trestů smrti.... Důvodem k postihům nebyla etnická příslušnost, nýbrž způsob života, který se vymykal kontrole mocenského aparátu

*a průvodními delikty (drobné krádeže, polní a lesní pych, žebrota, které byly doménou žen a dětí, ale také věštění, hádání z ruky, poskytování léčivých bylin, při čemž hrozilo ženám obvinění z čarodějnictví) narušoval strukturu pozdně feudální společnosti.“*³ Nutno však podotknout, že vztah společnosti k Romům byl rozdílný. Někteří na ně pohlíželi jako na neužitečné, problémové a konfliktní živly, jiní je litovali, protože svým vzhledem a různými odlišnostmi působili žalostně. Někteří poddaní si je dokonce najímali k drobným pracím a poskytli jim střechu nad hlavou a obživu.

Období 18. století se stalo pro Romy tou nejtemnější dobou středověku. Za vlády Marie Terezie a Josefa II. byli Romové nuceni k usazování. Císařský patent z roku 1782 nutí romskou

² *Historie Romů na území České Republiky.* Český rozhlas, [online]. [cit. 2019-03-12]. Dostupné na: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785>.

³ NEČAS, Ctibor. *Romové v České Republice a dnes.* 5 dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0497-4. s. 30.

populaci k tomu, aby se co nejvíce podobala ostatnímu obyvatelstvu (usazování na stálých místech, zemědělská činnost, náboženství, dokonce docházelo ke snaze vymýtit romštinu). Na základě patentu a dalších nařízení se z některých romských rodin stali usedlíci, kteří se přizpůsobili majoritní společnosti (v různých oblastech života - např. bydlení, zemědělská činnost, kulturní život, oblékání atd.). Vznikají tzv. cikánské tábory - největší z nich se nacházely v Brně-Černovicích, Strážnici nebo Oslovanech či Svatobořicích.

Ostatní Romové žili nadále kočovným způsobem života. Kočovnictví bylo spojeno s různými tradičními romskými profesemi (kovářství, hudba,...). Tyto profese však v 19. století ztrácí na oblíbenosti a romští kočovníci tak mají existenční problémy. To je nutí k nelegálním způsobům obživy (krádeže, žebrota,...). Po rakousko-uherském vyrovnání a po vzniku samostatného státu tak dochází k dalším protiromským vládním nařízením. Jednalo se především o zákaz potulky a kočování všem a o snahu vyhoštění z republiky. V roce 1928 byla po vyhlášení Zákona o potulných cikánech z roku 1927 vydána „*prováděcí nařízení a postupně také výnosy jednotlivých ministerstev, takže legislativní úprava romské otázky nabyla v Československé republice definitivní podoby.*“⁴ Výnosy se nevztahovaly pouze na Romy, ale také na tu část obyvatelstva, která žila „cikánským“ způsobem života. Zákon vznikl po vzoru bavorského zákona a je ještě propracovanější. Oba zákony se staly předlohou pro vytvoření zákonů i v jiných evropských zemích (např. ve Francii). Na základě zmiňovaného zákona pak bylo během následujícího roku provedeno sčítání všech Romů a Sintů na území ČSR. Pape píše, že součástí soupisu bylo tzv. poznávací řízení (tzn., že byly zaznamenány osobní údaje dotyčných, pořízeny jejich fotografie a sejmuty otisky prstů). Dalším příkladem protiromské nálady v Evropě je zřízení mezinárodní kanceláře k „potírání cikánstva“ na mezinárodní konferenci kriminálních policií ve Vídni v roce 1932.

Jak je jistě všem dobře známo, na základě výnosu říšského kancléře vznikl 16. 3. 1939 na našem území Protektorát Čechy a Morava. „*Občané tzv. neárijského původu tvořili obyvatelstvo zbavené nejenom základních práv a svobod, ale i jakékoliv právní ochrany. V této skupině čekali vedle Židů na konečné řešení své otázky také Romové.*“⁵ Více o tomto období a situaci Romů pojednává následující kapitola.

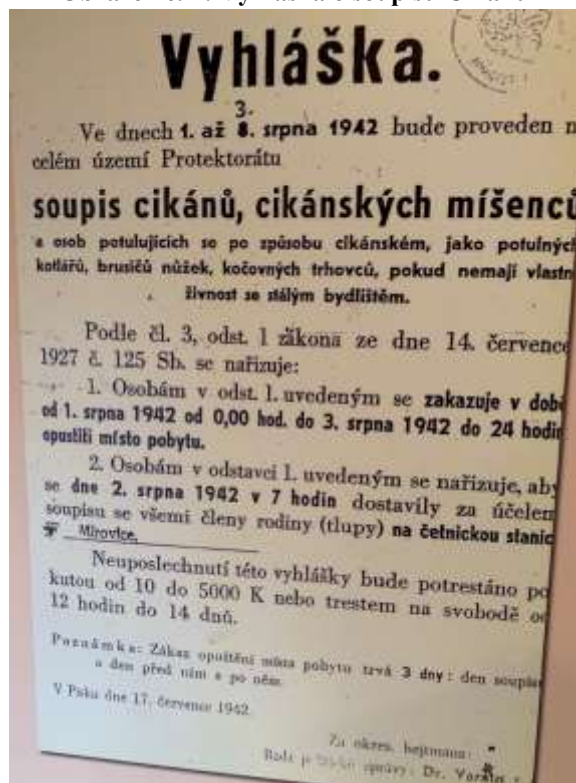
⁴ NEČAS, Ctibor. *Romové v České Republice a dnes*. 5 dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0497-4. s. 61.

⁵ NEČAS, Ctibor. *Romové v České Republice a dnes*. 5 dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0497-4. s. 66.

2. Druhá světová válka a romský holocaust

Smyslem druhé kapitoly není popsat průběh druhé světové války, nýbrž zaměřit se na stěžejní okamžiky této nelehké doby, které měly značný vliv na romský holocaust. Druhá světová válka je jedním z nejznámějších a největších konfliktů v dějinách lidstva. V průběhu jejího trvání, za dobu šesti let, zemřelo po celém světě více než šedesát milionů obětí. Nebyli to jen vojáci obou stran, ale také nevinní civilisté, kteří se pouze nelíbili té či oné straně. To byla jedna z příčin vzniku holocaustu, který je názorným příkladem genocidy. Pojem holocaust je dnes již velmi známý. Jedná se o vyvražďování lidu židovského národa/původu a jiných skupin s cílem úplného vyhlazení během druhé světové války. Slovo je odvozeno z řečtiny a znamená v překladu „zápalná oběť“. „V americkém televizním seriálu ze 70. let termín použit pro označení německého konečného řešení židovské otázky“. (Téma: HOLOCAUST. Informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách. Nakladatelství Tauris. Praha: 2005, s. 46). Je jedno, o jaké národy a menšiny se jednalo. Všichni byli obyvatelé české země a vždy šlo o lidské životy. I později se tento termín používal pro označení vyvražďování Romů. Moderní romština užívá svůj odpovídající výraz „porajmos“ (tamtéž).

Obrázek č. 1: Vyhláška o soupisu Cikánů

Zdroj: Vlastní. Návštěva památníku Lety dne 14. 4. 2019.

Romský holokaust

Téma romského holokaustu je v dnešní době ze strany řady lidí zpochybňováno. Jeho počátky se datují do roku 1933, kdy se moci ujímá Adolf Hitler a je jmenován říšským kancléřem. Ten byl zároveň vůdcem nacionálně socialistické strany NSDAP, (z němčiny Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei). NSDAP byla německá, krajně pravicová politická strana, která byla založena v roce 1920 v Mnichově pod názvem Deutsche Arbeiterpartei. Přejmenována byla o rok později a vládla v německé Říši až do konce druhé světové války. Právě Adolf Hitler svými hrůznými činy a jednáním zapříčinil zhoršení situace, jelikož po jeho nástupu k moci už nebylo Romům téměř pomoci. O dva roky později, v roce 1935, byly vydány tzv. „norimberské zákony“⁶, které nejen Romy poslaly do naprosto podřadné skupiny. Nejprve si Romové mysleli, že se jich tyto zákony nijak zvlášť netýkají, opak se stal ale pravdou. O rok později byly zákony doplněny o dodatek, že k cizorodým rasám nepatří pouze Židé, ale i Romové. „*Perzekuce Romů a Sintů byla zaváděna postupně - namátkově, zdánlivě a nepromyšleně.*“⁷

Právě u nacionálně socialistické strany v čele s Hitlerem vznikaly první myšlenky rasové ideologie na vyhlazení nejen všech Židů, ale současně i Romů či homosexuálů a dalších jiných skupin. Stalo se tak v roce 1942 v německém Wannsee, kde bylo na konferenci stanoveno konečné řešení židovské otázky. S tím přišlo na řadu i další etnikum nazývané „Untermenschen“, což v doslovném překladu znamená „podlidi“ a vyjadřuje podřadnost rasy. Cílem NSDAP bylo řídit se plánem na vyhlazení všech Slovanů ve východní Evropě, tzv. „Generalplan Ost“. Tento plán měl pomoci německému národu k lepšímu a volnějším životu.

První krok proti Romům přišel v roce 1938, a to konkrétně 8. prosince, kdy bylo vydáno nařízení „o potírání cikánského zlořádu“. Už o necelý rok později byl všem Romům udělen zákaz volného pohybu a téměř všichni Romové byli internováni⁸. Později, 16. prosince 1942, vznikl tzv. výnos o deportaci Romů a Sintů do Osvětimi pod záštitou velitele SS Heinricha Himmlera. Tento muž byl jedním z hlavních strůjců holocaustu. Byl „*Říšským vůdcem SS (SS-Reichsführer), šéfem tajné státní policie Gestapo (Geheime Staatspolizei), velitelem zbraní SS*

⁶ Norimberské zákony bylo celkové označení, pro německé rasistické zákony. K jejich vzniku došlo v Norimberku 15. září 1935, a to na Říšském sněmu NSDAP. Jednalo se o dva zákony: zákon o říšském občanství a zákon na ochranu německé krve a německé cti. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/norimberske-zakony-z-roku-1935/>.

⁷ PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 20.

⁸ Internace znamená nucený pobyt na určeném, vykázaném místě.

*Waffen-SS, ministrem vnitra v letech 1943 až 1945*⁹. Oficiální dekret vydaný Heinrichem Himmlerem, který byl uveřejněný v prosinci 1941, byl později ztracen. Listina vydaná pod vedením Heinricha Himmlera stanovila, jakým způsobem bude s Romy zacházeno. Všichni Romové bez výhrady, včetně žen a dětí, by dle této listiny měli být dopraveni do polského koncentračního tábora a tam zavražděni. Proměna území Protektorátu Čechy a Morava přišla jasně a rázně, a to k 1. 1. 1942. Pracovní tábory byly proměněny na sběrné a v tu dobu na to byly směřované pouze dva, v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Existovala také třetí varianta, která byla považována za jednu z nejhorších. Jednalo se o transport do koncentračního tábora v Osvětimi. Z pramenů vyplývá, že romská menšina čelila diskriminaci již mnoho let před vydáním osudného dekretu, který jim zajišťoval takřka přímou smrt. *„Dokud nebude romská menšina brána jako rovnocenná součást české společnosti a dějin, bude i téma romského holocaustu nadále okrajovým. Holocaust Romů se totiž nedotýká jen této skupiny, ale je součástí historie nás všech, a tak by měl být také vnímán a připomínán*¹⁰. Za dob druhé světové války byli Romové přemístěni na koncentrovaná místa do Polska, která německá armáda nově získala. Polsko však nebylo jedinou zemí a místem na světě, kde docházelo k internaci a vraždění Romů. Zmínit lze například Sovětský svaz či Balkán.

V průběhu druhé světové války bylo vydáno mnoho nařízení a zákonů, které byly mířeny proti romské populaci. Všichni Romové do jednoho museli být registrováni a údajně existoval také oddíl zvláštní policie, který se zaměřoval přímo na samotné romské etnikum. Tato policie byla postupem času z důvodu bezpečnosti a registrace všech romských občanů posilována.

Romové ale nemuseli odívat žádné speciální oblečení, kterým by dávali najevo svou méněcennost. Všichni měli právo nosit své civilní oblečení, které pouze značil černý trojúhelník. Tím byli označeni za tzv. „asociály“. Bohužel ale existovaly i další znaky, kterými se romská menšina odlišovala od ostatních. Dále jednalo se například o tetování ve znamení písmene „Z“ (z německého „Zigeuner“). I přesto byly osudy Romů zpečetěny. V plynových komorách na ně čekala smrt či různé nemoci, fyzické vyčerpání nebo vyhladovění. K největšímu ponížení došlo u Romů tehdy, když jim bylo zakazováno nakládat s ostatky jejich lidí. Nemohli jim vystavět žádné hroby ani uspořádat obřady. S ostatky se velmi často zacházelo

⁹ Heinrich Himmler. *VÁLKA*. [online]. [cit. 2019-03-30]. Dostupné z: <https://www.valka.cz/725-Heinrich-Himmler>.

¹⁰ *Vyvráždování Romů bylo jednou z nejdůležitějších genocid, říká historik*. IDNES. [online]. [cit. 30. 3. 2019]. Dostupné na: https://www.idnes.cz/usti/zpravy/genocida-romu-za-druhe-svetove-valky.A150116_2131753_usti-zpravy_alh.

hrůzným způsobem. Těla byla házena na vozy pro dobytek a zahrabávána v masovém, společném hrobě.

Celková čísla zemřelých Romů jsou nepřesná a těžko doložitelná. Hrubý odhad a předpoklad je okolo 220 tisíc až půl milionu. Z českých Romů přežilo válku zhruba šest set, což znamená, že až 90% romské populace v Čechách bylo vyvražděno. Bohužel po konci války byl romský holokaust zamlčen a dlouhých čtyřicet let nebyl ani přiznán. To vše se dělo z důvodu probíhajícího komunistického režimu, který odmítal tuto památku uznat a snažil se o asimilaci všech Romů. Oficiálně byl romský holokaust uznán až v roce 1982 německou vládou, a to přesně čtyřicet let od vydání Himmlerova spisu. Romský holokaust by se dal označit za jednu z „nejlépe“ provedených genocid lidstva. Romové, kteří válku přežili, se často neměli kam vrátit, neboť jejich původní domy byly srovnány se zemí. Jejich majetek byl rozkraden či rozprodán. V době dnešní Spolkové republiky Německo (SRN) vznikl později velký památník na památku všem obětem romského holokaustu. Největší podíl na jeho vzniku měla současná kancléřka Angela Merkelová, která nechala pomník vybudovat v blízkosti parlamentu v Berlíně. Zároveň prohlásila, že „*nacistická genocida Romů je varováním pro současnost*“¹¹. Události okolo výstavby památníku měly v Německu podobný průběh jako výstavba památníku v Letech u Písku.

Již v roce 1992 vláda rozhodla o stavbě letského pomníku, ale v průběhu let byly vedeny různé diskuse o podobě a hlavně finanční stránce díla. Sám autor památníku prohlásil: „*Tento památník je místem naděje, že se takové strašné zločiny nikdy nebudou opakovat*“¹² a „*Židé a Romové umírali ve stejných plynových komorách. Není v tom žádný rozdíl*“¹³. Byly to stejné oběti a jejich životy měly stejnou váhu.

¹¹ *Nacistická genocida Romů zanechala hluboké stopy, varovala Merkelová. ČT24. [online]- [cit. 2019-03-30]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1138677-nacisticka-genocida-romu-zanechala-hluboke-stopy-varovala-merkelova>.*

¹² *Tamtéž.*

¹³ *Tamtéž.*

3. Koncentrační tábor Lety u Písku

První zmínky o pracovním táboře v Letech u Písku sahají zhruba do roku 1940. Tábor se nacházel nedaleko obce Lety, která je vzdálená třicet kilometrů od dnešního okresního města Písek. Zhruba dva kilometry vzdálený prostor, směřující na východ od obce, ležel mezi nedalekým rybníkem Lipeš a také jej lemoval kraj lesa Babina. Tímto táborem si během jeho tříleté funkce prošlo více než 1200 osob ať už romského etnika, nebo rodilých Čechů. Osudovým pro vznik tábora se stalo vládní nařízení o kárných a pracovních táborech č. 72 Sb. Sbírka zákonů a nařízení ze dne 2. března 1939.

„U rybníka v dolních Lipješích byl postaven z jednotných dřevěných bud barákový tábor, do něhož počátkem června byli přiděleni čeští četníci v počtu 48 mužů a 200 různých delikventů. Místo toto úředně nazváno „Kárný pracovní tábor“. Káránci za dozoru četnictva byli zaměstnáni na stavbě dálnice a jejich mzda byla stanovena na 0'10 k za hodinu“.¹⁴

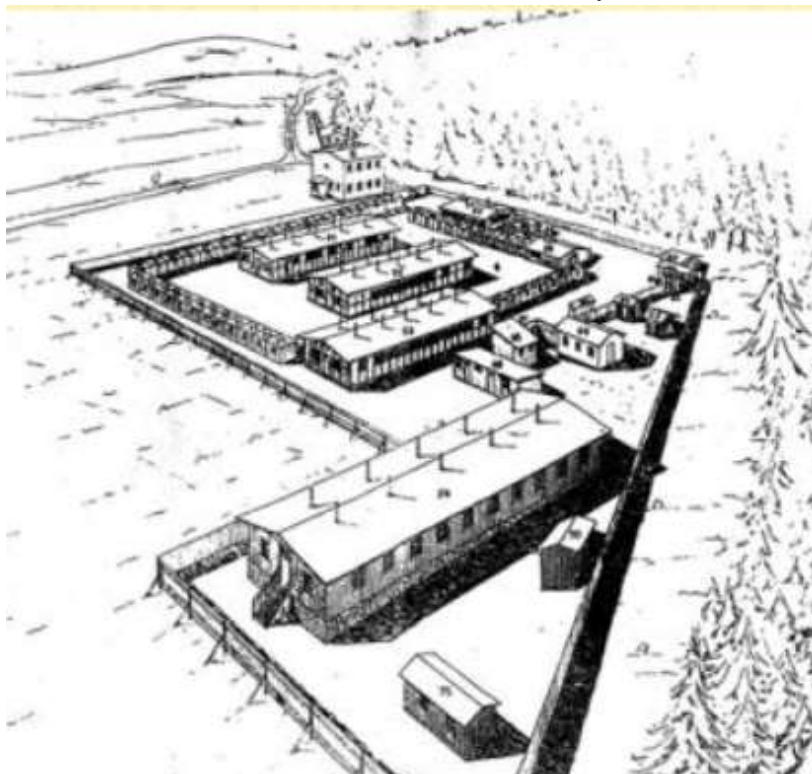
Údajně mělo tábor spravovat Ministerstvo obrany a do nich mělo zavírat osoby *„práce se štítící, které dovršily 18. rok věku a nemohou prokázati, že mají řádným způsobem zajištěnu obživu, nebo příslušníci pracovních útvarů, zřízených vládním nařízením ze dne 11. října 1938, č. 223 Sb. z. a n., o pracovních útvarech, kteří jsou hrubě neukázněni nebo úkoly jim uložené vykonávají úmyslně nedbale“¹⁵*

Postupem času se tábor proměnil na tábor sběrný a cikánský, což v jeho historii sehrálo tu největší a nejdůležitější roli.

¹⁴ Kronika obce Lety u Písku, rok 1940, s. 23-24.

¹⁵ Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů Praha: Ústav pro studium totalitních režimů České republiky, 2016 1802-8241 Roč. 10, č. 2 (2016), s. 4.

Obrázek č. 2: Pracovní tábor Lety

Zdroj: HOLOCAUST.CZ [online]. [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/cikansky-tabor-v-letech/>.

3.1 Proměny tábora v průběhu 2. světové války

Osmdesát let, to je doba, která uplynula od vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. Stalo se tak 15. března 1939, kdy započala okupace vojsky nacistického Německa a pražská vláda odložila „program kárných pracovních“ táborů z důvodu druhé světové války, která zasáhla Čechy. Bylo třeba se přeorientovat na válečnou produkci. Bohužel pro naši historii ještě téhož roku začali vrchní čeští politici hledat vhodné místo pro vznik pracovního tábora. Právě u Let v tu dobu fungoval ubytovací tábor, který byl určen pouze dělníkům pracujícím v blízkosti na stavbě silnice z Mirovic do Oltyně. Původně se v táboře nacházelo zhruba padesát přenosných buněk o rozměru 2 x 3 m, které byly použitelné pouze v letním období. Lehce do nich zafukovalo, jelikož byly vybudovány z tenkých prken a podklad tvořily jen fošny zapuštěné do země. Zhruba čtyři desítky budek sloužily k ubytování, další pro personál. Místo požadavkům vlády vyhovovalo, neboť bylo téměř odříznuté od reality, a to díky kopci, přes který nebylo vidět do vsi a naopak. Oficiální vznik kárného pracovního tábora v Letech se datuje k 15. červenci 1940. Mezi hlavní představitele, kteří se zasloužili o vznik tábora, patří

tehdejší protektorátní ministr vnitra Josef Ježek. Ten poté dostal svolení k výstavbě pracovního tábora od říšského protektora Konstantina von Neuratha, který měl na starosti oblasti Čech a Moravy. Jediným vedoucím, ředitelem a četníkem zároveň se stal Josef Janovský. Jak Ježek, tak Janovský se znali velmi dobře, a to z doby, kdy první zmíněný fungoval jako generál českého četnictva.

První vězni byli transportováni do tábora 17. července 1940. Dočasně byli ubytováni v nedalekém hostinci v Mirovicích. Nejednalo se o velkou skupinu, šlo pouze o 12 vězňů, kteří měli prozatím jednoduchý úkol: přestavět původní pracovní tábor a proměnit ho právě v tábor kárně pracovní. Byla tedy přidána strážní místa a hlavně ostnatý drát, který symbolizoval místo, kde byli různí jedinci internováni. Na vznikajícím táboře měly účast některé firmy, které dodávaly svůj materiál. Údajně se mělo jednat o firmu „*Průmysl Karel Schwarzenberg*“¹⁶ z nedaleké vesnice Orlíku a „*Rottovo železářství*“¹⁷, jež mělo sídlo působení v Praze a dodávalo ostnatý drát.

Zhruba o měsíc později byl tábor oficiálně převeden pod záštitu Ministerstva vnitra. Okresní četnictvo bylo také kontaktováno ředitelem tábora Janovským, že vchází do funkce, a zároveň Janovský žádal o spolupráci s četnictvem, aby měl právo trestance pronásledovat. Současně s tím vznikl druhý pracovní a cikánský tábor, jenž byl soustředěn severně od Brna v malé obci Hodonín u Kunštátu. Ten se stal internačním místem pro všechny nepracující a Romy z oblasti Moravy. Ministerstvo ihned nato vydalo nové nařízení, jež mělo určovat vězně, kteří budou do těchto táborů umístěni. „*Jsou to práce schopní potulní cikáni a jiní tuláci stejným způsobem žijící, řemeslní žebráci a osoby žijící ze žebroty jiných (dětí apod.), řemeslní hazardní hráči, notoričtí zahaleči, povaleči a osoby, žijící z nečestných výdělků (prostituce, apod.) vlastních nebo jiných osob*“¹⁸.

Do té doby byla romská populace poměrně v klidu, pokud se nejednalo o tzv. „nepolepšitelné cikány“. Romové, kteří žili usazeným způsobem života a měli trvalé příjmy, nebyli vždy pronásledováni. Vězeňské číslo 1 připadlo na chovatele koní z Prahy Martina Čermáka. Do každé registrace cikánského občana bylo uvedené velké písmeno „C“. To mělo upozorňovat na skutečnost, že se jedná o cikána. Veškerý personál v té době spadl pod zemský úřad. Jednalo se zejména o obyvatelstvo nebo už přímo o četníky, kteří byli rekrutováni

¹⁶ PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 34.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 34.

z blízkých okolních vesnic. Nebyli však vedeni jako četníci, ale jako úředníci, kteří byli uvedeni do civilního stavu. Například dozorcí byli uváděni jako kancelářští pracovníci, velitel jako táborový ředitel.

Zákonem jim bylo umožněno vykonávat služby, použití zbraně a využívání dalších pravomocí, které zajišťoval služební předpis č. 62.324/39 z 19. listopadu 1939, o čemž pojednává kniha „Lety u Písku: neznámý příběh dozorců“. Lékařskou službu zajišťovali smluvně dohodnutí doktoři z okolí, kteří navštěvovali tábor nejen na pravidelné prohlídky, ale i z důvodu nemocnosti vězňů. Ti posuzovali závažnost případů a poté mimo jiné doporučovali, zda se nemocný má léčit přímo v táboře, či by měl být odvezen do nemocnice. Na počet nemocných dohlížel ředitel tábora. Hlavní snahou bylo, aby byl počet nemocných nízký a pracovníci tak nezaostávali a pracovali v naprostém uspokojení. Postupem času došlo u mnoha vězňů ke zhoršení zdravotního stavu, jelikož ubytovací zařízení neodpovídala dobrým podmínkám. „*Stěny byly z docela slabých prken a nepomohlo ani topení v těchto barácích, poněvadž na straně bližší k ohni bylo nadměrné teplo a na druhé straně těla pociťoval člověk mráz*“¹⁹, jak po skončení války vypovídá jeden z bývalých hospodářů tábora. Propouštění vězňů byl rovněž proces složitý. Vězni mohli být propuštěni pouze na vlastní žádost a se souhlasem Ministerstva vnitra (MV), pokud nebyli schopni práce (nemoc, zranění, ad.). Poslední výjimečné propuštění čekalo na vězně při zrušení pracovního tábora. V průběhu fungování tábora docházelo také k různým inspekcím. Jedna z prvních inspekcí proběhla v roce 1940, a to pověřenou osobou zemského úřadu panem Františkem Kuchařem. Zpráva z inspekce vypovídala o počtu vězňů, jenž už v tu dobu přesahoval původní čísla dělníků, kteří pracovali na silnicích v blízkém okolí. Dále zmiňuje, že se jednalo o legální ubytovnu. Pracovní výkony byly podle pověřené osoby dostačující a odpovídající požadavkům. Hlavní slovo měl právě ředitel tábora Janovský, který dostával podporu od Ježka. Ten sám osobně uvedl zprávu o vězňích na konferenci MV, která se konala v lednu 1941. „*Tito lidé (táboroví vězni – poznámka autora) jsou vředem a přítěží společnosti, ti by měli býti uzavřeni do smrti (...) Dozorčí personál musí být strohý (...) nesmějí ustoupiti. To musí býti železný muž, který má stažené vrásky, a ty se u něho nepohnou. Nemluví. Vůbec tento člověk nesmí mluvit (...) On (vězeň - poznámka autora) občanských práv nemá. Proto je dán do kárného tábora. Tam se mu*

¹⁹ SOA Praha, MLS, LS 678/48, s. 42. Z výpovědi bývalého hospodáře Františka Malíře před ONV v Jílovém 17. října 1945. PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 35.

všechna občanská práva berou“.²⁰ Z tohoto úryvku vyplývá, že generál četnictva Josef Ježek neměl žádné slitování a byl velmi krutou a bezcitnou osobou. Jeho jednání by se v dnešní době nedalo jakkoliv omluvit a byl by řádně potrestán. Bohužel v tu dobu tomu tak nebylo. Zároveň na tento proslov odpověděl sám ředitel tábora Janovský: „Zde je potřeba, jak pan ministr sám naznačil, tvrdé práce a zase tvrdé práce. Nesmějí se jim dovolit žádná práva. Přišli ke mně a odvolávali se na nějaké předpisy. Dal jsem je hned potrestat“²¹ Dochovala se také různá prohlášení zaměstnanců a dozorců z tábora. Z textů je patrné, že ani pro některé z nich nebyla práce snadná. Mnohdy museli plnit rozkazy, které jim byly nařízeny. Publikace Markuse Papeho s názvem „A nikdo vám nebude věřit“ uvádí tento komentář: „V prvních počátcích tábora zde byl život jakž takž snesitelný, jak pro nás, tak i pro kárance (...). S kárance se pracovalo na stavbě silnice Mirovice-Staré Sedlo a požadovaný výkon, podle mého uvažování, odpovídal silám pracujících kárenců. Pozdější pracovní tempo bylo neustále na nátlak ředitele Josefa Janovského zvyšováno, kárencům bylo dáváno málo stravy a k tomu ještě špatné, takže docházelo často k úrazům (při lámání skály apod.), a konečně se množily případy, kdy kárance se podřezali, do očí si sypali inkoustovou tužku, polykali různé předměty jako lžíce apod., aby se vyhnuli nesnesitelným pracovním požadavkům a dostali se tímto způsobem do nemocnice“²². Situace se jenom zhoršovala a tábor to velmi poznamenávalo. Samotným táborovým lékařem bylo apelováno na vedení tábora, že zde není k dispozici dostatek léků, lůžek a prostorů pro nemocné, ale hlavně chybí zdravotnický personál. I přesto byly žádosti často zamítnuty. Někteří byli dokonce při vyšetření za dozoru ředitele a jednoho z nejtvrdších dozorců Františka Balouna zbiti obušky a vyhnáni z lékařských prostorů. To měla být pro ostatní vězně a „simulanty“ výstraha, aby si raději své nemoci rozmysleli. Jak je výše uvedeno, vězni se často obávali především dozorce Balouna, který byl znám pro své tvrdé zacházení a tresty. Jednou z osob, která si tyto hrůzné činy prožila, byl Antonín Válek. Dne 15. července 1941 byl příkladně potrestán, jelikož „se dvakrát svévolně a bez svolení vzdálil od tábora s úmyslem utéci“. Tresty Františka Balouna byly opravdu exemplární a jeden z nich byl vypovězen jedním z dozorců:

²⁰ SÚA Praha, MV-Nr., karton 5012, čj. D-1625-13/1-41. Příloha B, s. 1, 5 a 6. Této konferenci se mimochodem nezúčastnili němečtí zástupci. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 36.

²¹ SÚA Praha, MV-Nr., karton 5012, čj. D-1625-13/1-41. Příloha B, s. 1, 5 a 6. Této konferenci se mimochodem nezúčastnili němečtí zástupci. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 36.

²² AMV Praha, VOK IV. 159/47 Tábor, s. 4. Z výpovědi bývalého dozorce Josefa Koudelky na policejním velitelství v Horní Branné (ok. Jilemnice) 15. července 1945. Tuto výpověď lze doložit množstvím dalších pramenů. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 36-37.

„(...) dal svázati pro útěk kárance Válka do kozelce, tj. dal mu do ruky klacek, přikázal mu, aby si naň sedl do podřepu a v této pozici byl svázán. Tímto způsobem byl v kozelci svázán jmenovaný Válek asi půl dne“²³.

Jak můžeme vyčíst z Papeho knihy, tak i přesto se vězni podařilo uniknout, ale k jeho smůle se mu nepodařilo utéci příliš daleko. Byl přepraven do Prahy k trestnímu soudu, kde bylo rozhodnuto o jeho dalším setrvání v letském pracovním táboře. Životní podmínky v táboře celkově neodpovídaly normálnímu zacházení. Šacení bylo sporé a chudé i přesto, že o zásoby oblečení v táboře nebyla nouze. „Oblečení kárenců bylo nedostatečné, v zimě naprosto nevyhovovalo, neměli spodky, měli na sobě jenom černé vojenské přebarvené šaty a na nohou ovinky a bagančata. Janovský mohl dáti snadno příkaz k lepšímu oděvu, neboť v táboře ho byl dostatek, aby se chladu kárenců zamezilo. I za velkých mrazů jsme chodili do blízkého lomu s kárenci, ačkoliv my sami jsme měli kožichy, trpěli jsme zimou (...).“²⁴ To samé bylo s jídlem. Vše záviselo na řediteli tábora Janovském, který byl proslulý svou tvrdostí a bezcitností vůči vězňům. Jeho pravomoci byly takřka neomezené, což se podepisovalo nejen na vězních, ale i na samotných podřízených. Sám vedl k dozorcům dlouhé poznámky a proslovy, aby upevnil jejich názory a myšlení. Často tomu tak bylo po velmi dlouhých směnách, které trvaly mnohdy až 24 hodin.

Hlavní témata byla například „Vůdce a pracující lid“, „Dělník – budovatel blahobytu“ nebo „Národní socialismus a dělnictvo“. Vše bylo záměrně vybráno, aby obsah proslovu podporoval hlavní pracovní náplň Říše. V případě nesouhlasu směřovali dozorcí své stížnosti na Zemský úřad do Prahy, kde bohužel jejich žádostem zpravidla nebylo vyhověno. Sám ředitel tábora měl svého donašeče, který si tak zajistil pohodlné fungování. Konkrétně se jednalo o pětačtyřicetiletého dozorce Luňáčka, jenž dříve sloužil jako četník v Kolíně a podílel se sám na budování tábora. „Luňáček byl postrachem pro celý tábor, zvláště pro kárance, neboť tyto bil a týral sám pro malicherné věci“²⁵. Z praktik, které byly objasněny až po válce některými z dozorců, jde mráz po zádech. Žádná úcta, žádné city, takřka nic. V roce 1941 byla vydána

²³ SOA Třeboň, CT Lety neinv., karton 17, denní rozkaz čís. 22/41. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 37.

²⁴ SOA Praha, MLS, Ls 678/48 Praha, s. 121. Z výpovědi bývalého dozorce Bedřicha Bělohávků před okresním soudem v Mirovicích dne 17. dubna 1948. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 38.

²⁵ AMV Praha, VOK IV. 159/47 Kutná Hora, s. 8. Z výpovědi bývalého dozorce Františka Kánského na policejní stanici v Jablonném v Podještědí dne 7. září 1946. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 41.

první zpráva od ředitele tábora Janovského, z níž se daly vyčíst první statistiky. V průběhu roku prošlo táborem zhruba 537 osob. Téměř 463 osob se dostalo do tábora vůbec poprvé, 48 jich nemělo trestnou minulost, 27 se podařilo utéct a 25 jich bylo později dopadeno a trestáno před soudem. Údajně pouze 45 osob bylo romského původu.

K dalším větším událostem okolo tábora došlo na začátku roku 1942, kdy Ministerstvo vnitra vydává datum posledních inspekcí, které proběhly v září 1941 jednak v Letech u Písku, ale také v Hodoníně. Ministerstvo tím plánuje a navrhuje další inspekce, které mají podat zprávu o stavu táborů a jejich další budoucnosti. Po vykonání inspekce byly vydány zprávy, jež zachycovaly nejen stav tábora, ale mimo jiné i debatu ohledně přeměny tábora. *„Co se týče otázky přeměny kárného pracovního tábora na tábor koncentrační, byla tato záležitost s táborovým ředitelem projednána“*²⁶.

V reakci na vydané zprávy bylo protektorátní vládou schváleno nařízení 89/42 k „preventivnímu boji proti zločinnosti“. Nařízení se skládalo z pěti částí rozvržených na patnáct stran. Každá z částí je věnována jiným záležitostem. První část je určena osobám, na které bylo možné uvalit policejní dohled. Obsahovala také různá omezení a zákazy (konzumace alkoholu, nepovolený styk s různými osobami, ad.). Sama policie měla právo na domovní prohlídku bez udání důvodu. Naopak druhá část se věnovala skupinám osob, které mohly být zadrženy v policejních vazbách. Policejními vazbami byly myšleny zvláštní sběrné a pracovní tábory. Stěžejní z těchto pěti článků je článek č. 4, který pojednává o zacházení s Romy a Sinty a jejich právech. Konkrétně *„cikánům a osobám potulujícím se po způsobu cikánském jest zakázáno vzdalovati se z místa, jež jim bylo úředně přikázáno, bez předchozího povolení kriminální ústředny“*²⁷. Dalo by se tak říct, že od toho okamžiku mohla policie bezdůvodně omezovat pohyb Romů a Sintů. *„Romové a Sintové – jak usazení, tak kočující – byli nyní pod přímým dohledem kriminální policie. Pro deportaci stačila pochybnost o jejich etnické příslušnosti, respektive způsobu života“*²⁸. Pod tímto nařízením je osobně podepsán protektorátní prezident Emil Hácha.

Během prvního roku a půl fungování byl tábor právem uznán jako „kárný pracovní tábor“. I přesto, že vězni byli mučeni a fyzicky napadáni, jejich šance na přežití existovala.

²⁶ SOA Třeboň, CT Lety neinv., karton 13, D-1625-12/2 42. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 43.

²⁷ PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 45.

²⁸ PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 45.

Následoval vznik nařízení o přeměně tábora z pracovního na koncentrační. „... *tábor byl původně určen pro propouštěné trestance a pro osoby nebezpečné veřejnému klidu a pořádku. Později došlo k jeho přeměně na tábor cikánský. Na toto jsem žádný vliv neměl, neboť o tom rozhodovala neuniformovaná kriminální policie*“²⁹. Takto vzpomínal Janovský v roce 1948 na přeměnu tábora.

Nejvyšší orgán, který spravoval celý tábor, byl Zemský úřad, a to až do roku 1942. Ke změně vedení došlo 1. července 1942 z důvodů rozepří na Ministerstvu vnitra. Moc tak převzali „generálové uniformované a neuniformované protektorátní policie Paul Riege a Horst Böhme“³⁰. Tím se rozdělilo i fungování tábora na dva sektory. První, Ministerstvo vnitra, měl na starost život a podmínky v táboře a druhý, tzv. „*domovní řád*“, nařizoval předpisy nejen vězňům, ale i dozorcům.

Jedním z důvodů, proč ke změně došlo, byl konflikt mezi MV a kriminální policií. Kompetence převzaly právě orgány kriminální policie. Jednalo se o právo rozhodovat o tom, jaké typy osob budou do Let deportovány a v čem bude spočívat fungování tábora. Velký vliv na fungování tábora mělo mnoho osob, které měly různé zkušenosti nejen s tábory, ale i s Romy. Jednou z nich byl František Kuchař. Ten znal fungování táborů velmi dobře, jelikož dříve zastával pozici referenta pro kárné pracovní tábory. František Kuchař plánoval pro policii deportaci Romů. Další stěžejní osobou byl Josef Mareš, který byl specialistou na „cikánskou otázku“. Mareš pracoval pro českou policii a k jeho službě patřila například dokumentace všech Romů a Sintů v ČSR (statistiky, rodokmeny, ad.). Sám Mareš byl jakýmsi žurnalistou, jelikož uměl bez problémů romsky, a vydával tak různé články v „*policejních periodikách Bezpečnostní služba a Kriminalistika* (např. „*Vývoj cikánské otázky v Protektorátu Čechy a Morava*“³¹ nebo „*Cikáni musí pracovat*“³²)“³³. Právě on může za osudy českých Romů, jelikož si vedl podrobné seznamy a statistiky.

²⁹ SOA Praha, MLS, Ls 678/48 Praha, s. 163. Z výpovědi Josefa Janovského během hlavního líčení před krajským trestním soudem Praha-sever dne 7. září 1948. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 45.

³⁰ *Paměť a dějiny: revue pro studium totálních režimů Praha: Ústav pro studium totalitních režimů České Republiky*, 2016 1802-8241 Roč. 10, č. 2 (2016), s. 5.

³¹ Bezpečnostní služba, čís. 10, Praha 1940, s. 280-281. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 46.

³² Kriminalistika, čís. 2, Praha 1942, s. 33-37. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 46.

³³ PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 46.

Ředitel tábora Janovský požádal policejní ředitelství 6. května 1942 slovy: „*V důsledku snížení stavu vězňů ve sběrném táboře v Letech žádám o doplnění stavu vězňů zdejšího tábora, aby mohl být provoz tábora v plné míře udržen*“³⁴. Tímto dnem začal tábor být převážně táborem cikánským, jelikož započala internace romských příslušníků a rodin do „cikánských táborů“ Ministrem vnitra a jeho oběžníkem. Dne 10. července 1942 byla připojena „směrnice pro potírání cikánského zlořádu“ samotným generálním velitelem neuniformované protektorátní policie Horstem Böhmem. Právě tímto dnem a touto směrnicí byl nařízen transport Romů a Sintů do letského a hodonínského tábora. Tím vzniklo místo pro nové příchozí, jelikož „asociálové“ byli deportováni do Osvětimi-Březinky.

Oficiálně měli být všichni občané romského etnika deportováni do koncentračních táborů od 24. června 1942. Vznikl tak soupis všech českých a romských Romů a Sintů. Celou akci mělo na starost vedení kriminálních ústředen v Praze a Brně. Dohlížet a organizovat měla následně protektorátní policie. „*Soupisu se podrobí usazení i kočující Romové a Sintové, míšenci i osoby, které se svým vzhledem, způsobem života, mravy a zvyky od jmenovaných neliší, například dráteníci, brusiči, podomní obchodníci, pokud neprovozují vlastní živnost na stálém místě nebo pokud nemají trvalé bydliště. Těmto osobám se odeberou kočovnické listy i živnostenské listy*“³⁵. Zkrátka šlo o osoby, které neměly žádnou stálou a pevnou práci. Zatímco osoby, které pobývaly na území Čech, putovaly do tábora v Letech u Písku, osoby s pobytem na území Moravy byly přepraveny do Hodonína. Všichni si velmi často mylně mysleli, že jdou do tábora za prací. Transport probíhal převážně koňskými povozy, vlakem či nákladními vozy.

Velitel Janovský během transportů zaslal dopis na obecní úřad do Let u Písku: „*Věc: Používání pastviny v blízkosti tábora. Sděluji Vám, že dnem 1. srpna 1942 bude zdejší tábor přeměněn na cikánský tábor. Jelikož jsem nucen učiniti zvláštní bezpečnostní opatření, žádám Vás o vyrozumění obyvatelstva, že zdržování se v blízkosti je přísně zakázáno. Kdo přes tento zákaz bude zde zastížen, bude oznámen kriminální polici*“³⁶. Podobně to bylo i s majetkem všech Romů v táboře. Při příchodu bylo vše odebráno a zabaveno. Sám jeden z vězňů to okomentoval slovy: „*Cikáni, kteří do tábora přijížděli, si přivázeli s sebou mnoho věcí, jako šatstva, prádla, různé zásoby, harmoniky, rádia a jiné. Jeden urostlý cikán měl na sobě krásný*

³⁴ PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 46.

³⁵ PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 51.

³⁶ SOA Třeboň, CT Lety neinv., karton 14, 2198/Zig., datum neuvedeno. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 53.

*dlouhý kožich. I ten mu byl při příchodu do tábora odňat. Také mně a mé rodině bylo říkáno, že jdeme na práci, a proto jsme si vzali s sebou mnoho věcí, všechny šaty, prádlo, zboží, záclony, svetry, dámské prádlo apod. To všechno nám bylo vzato jako ostatním cikánům pod záminkou, že ty věci přijdou do skladiště, ale už jsme je více neviděli*³⁷. Tak to bylo se všemi vězni, kteří přicházeli do tábora. Tím se kapacita tábora postupně navyšovala.

Ke konci roku 1942 vešel v platnost nový zákon, který sepsal Janovský. Vězni neměli nárok na nic, museli být vystříhání a směli pouze pracovat. Za zmínku určitě stojí návštěva referenta z pražského Ministerstva vnitra Jiřího Letova, který podával hlášení svým nadřízeným a měl vliv na fungování tábora a situaci v něm. Často upozorňoval nejen na katastrofální životní podmínky, ale i na vypuknutí infekční epidemie a její následky. Každým měsícem se kapacita tábora navyšovala a k 11. srpnu 1942 bylo v táboře zaznamenáno 1040 Romů. O tři měsíce později začaly první transporty Romů do koncentračních táborů. Důvodem byla likvidace Romského obyvatelstva. Bylo o tom rozhodnuto v Berlíně samotnou vládou, konkrétně 16. prosince 1942 Heinrichem Himmlerem. Tím také začaly první transporty z tábora Lety do Osvětimi.

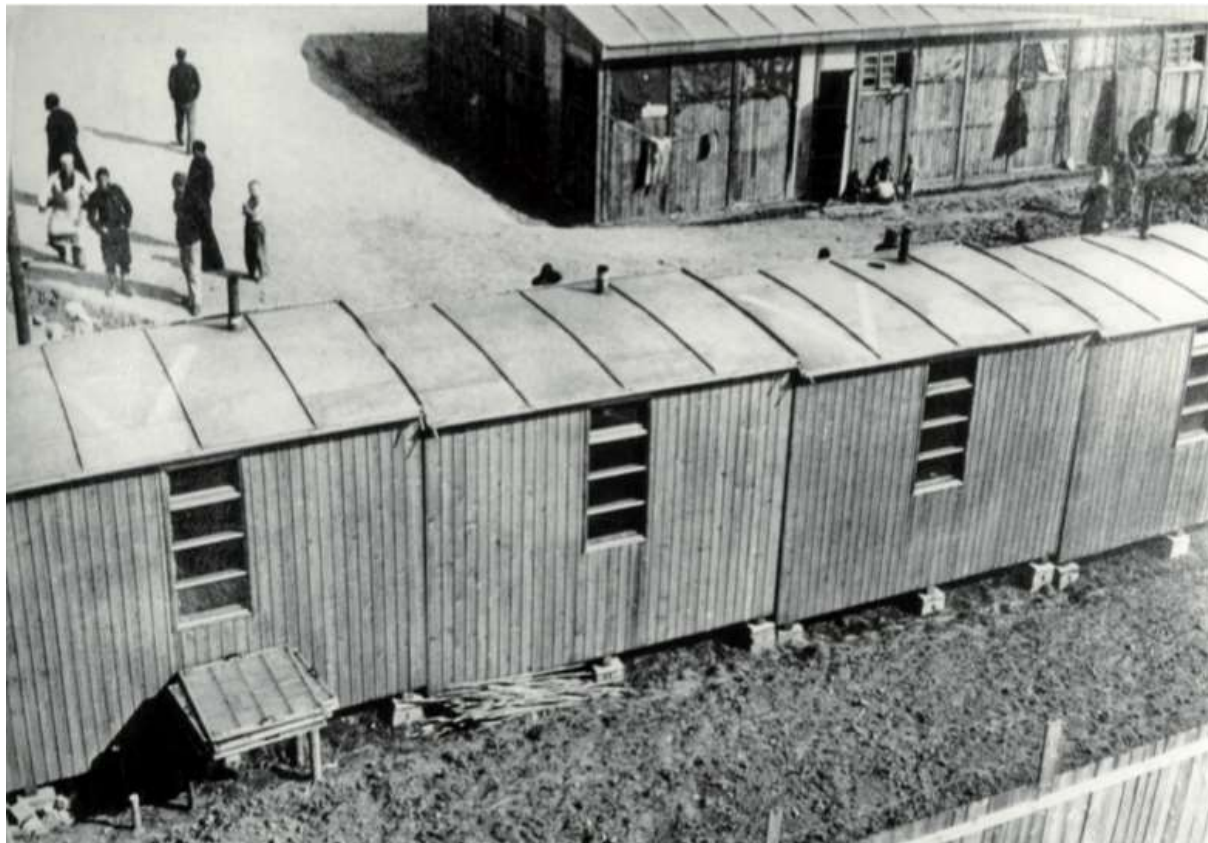
Za zmínku stojí též fakt, že skoro polovinu kárenců tvořily děti mladší šesti let. Zároveň byla v táboře už epidemie tyfu a lidé umírali. S jejich těly bylo zacházeno velmi špatně a ohavně. Často byly mrtvolky spáleny a jejich popel vysypán v nedalekém lesíku do masového hrobu. Jak je uvedeno v kapitole č. 3.2., právě infekce a životní podmínky měly na svědomí největší počet mrtvých a kvůli tomu musel být tábor uzavřen a totálně srovnán se zemí. Jeho oficiální ukončení se datuje k 6. srpnu 1943.

Letský tábor byl v karanténě. Nikdo nemohl dovnitř ani ven. Již během posledních měsíců fungování byly nařizeny transporty do koncentračního tábora Osvětim-Březinka. Úplně první transport je datován na začátek prosince 1942. Naopak poslední transport byl naplánovaný na 5. května 1943. V tomto období byly však z důvodu epidemie transporty zakázané. Poslední měsíc fungování tábora se zde nacházelo zhruba 220 osob. Téměř dvě stě vězňů bylo propuštěno nebo přesunuto do Prahy na Ruzyni. Ostatním kárencům, kterých v táboře zbylo okolo dvaceti, byl udělen poslední rozkaz. Tím bylo totální vymazání tábora z povrchu zemského. Vězni museli „*dřevěné buňky, baráky a celé příslušenství spálit, veškeré*

³⁷ SOA Praha, MLS. Ls 678/48 Praha, s. 21-22. Z výpovědi bývalého vězně Václava Studeného před ONV v Jílovém 6. října 1945. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 54.

zbylé potraviny a kovové předměty dezinfikovat, celý táborový pozemek uklidit a nakonec posypat chlorovým vápnem“³⁸.

Obrázek č. 3: Dřevěné buňky pro trestance

Zdroj: Ústav pro studium totalitních režimů. Studie a články. Lety u Písku. Neznámý příběh dozorců. [online]. [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1602/003-016.pdf>.

I přes naprostou likvidaci tábora se dochovaly různé paměti a výpovědi nejen vězňů, ale i dozorců, kteří chtěli, aby se táborový ředitel Janovský zpovídal ze svých činů. Jedním z posledních vedoucích tábora byl účetní František Havelka, který podal hlášení během návštěvy z ministerstva vnitra následovně: „*V táboře se nacházejí poměrně velké zásoby potravin, které z velké části vznikly nemístnou a nesevímocnou šetrností dřívějšího táborového velitele Josefa Janovského: asi 20 q cukru, (...) asi 4 ½ q másla, (...) 40 q kyselého zelí (...)*“³⁹. Tímto naprosto zbytečným „šetřením“ byl Janovský moc dobře znám, některé příklady jeho činů jsou uvedeny v kapitole č. 3.2. Neoficiální zprávy uvádějí, že sám Janovský z peněz na provoz tábora objednal několik vozů, které nicméně nebyly přiznány ani zaplacený.

³⁸ PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 84.

³⁹ PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 84.

Přímo před bývalým vchodem do tábora visel na plotě velký název „Eintritt verboten – Vstup zakázán“. Mnoho občanů z okolních vesnic žilo ve strachu a raději se tomuto místo vyhýbalo. Poté byl tábor zapomenut komunistickým režimem a byla zde vybudována prasečí farma.

3.2. Situace v táboře během jeho existence

Předmětem kapitoly bude zaměřit se na stav tábora a životní podmínky v něm. Káránci byli často fyzicky napadáni a týráni, jídlo bylo mnohdy nedostačující a ošacení bylo velmi strohé i přesto, že veškerých zásob bylo v táboře dostatek. K tomu se později přidaly různé nemoci, jako například tyfus. Vše se odvíjelo od ředitele tábora Janovského, který vládl tvrdou rukou, a trestány byly i pouhé maličkosti, jež se neshodovaly s požadavky Janovského. Často docházelo k úmrtím, která se v mnoha případech zamlčela, nebo díky politickým intrikám vedení vše navenek působilo, jako by nikdo za nic nemohl. Názorný příklad promlčeného úmrtí lze spatřit v knize od Markuse Papeho. Ten ve své knize poukazuje na vězně Františka Šebka, který 11. září 1942 zahynul v písecké nemocnici.

Ředitel tábora nahlásil jeho smrt až o 4 dny později. K oznámení byla přidána také poznámka, že vězeň byl z tábora osvobozen a propuštěn den před jeho transportem do nemocnice. Což potvrzuje i samotnou skutečnost, že vězni byli k smrti týráni a bití. Bohužel tento příklad nebyl první ani poslední. Jeden z vězňů, kteří přežili tábor, byl šéfkuchař tábora Emanuel Harpner. Ten situaci v táboře po skončení války vyjádřil slovy: *„Každého dne v šest hod. ráno bylo kuchyňskými okny viděti, jak při nástupu Hejduk a ještě dva podaření četníci soustavně bítí kárance, kteří se hlásili jako nemocní, a ženou je znovu do pracovních brigád. Stalo se tak, že Hejduk a dva jeho (...) kumpáni po dva dny těžce oteklého kárance pod obušky hnali na pracoviště; na cestě domů nám několikrát padal, že tohoto jsme museli nésti, až když konečně třetí den se mu přidružila tak silná horečka, takže se toho vedoucí zalekl, nechali jej v táboře, kde ležel ještě asi pět dnů, dvakrát byl u něho káranecový lékař, až poslední den, když již bylo zle a horečka přestoupila bod 40, převezli ho do písecké nemocnice, kde po době asi jednoho týdne zemřel“⁴⁰. S jídlem to byla také velká nouze. Ke káráncům se dostávalo už jen to nejhorší a zbytky. Údajně také proto nejčastějším důvodem, proč lidé v táboře umírali, byl*

⁴⁰ AMV Praha, VOK 436/47 Tábor, číslo strany neuvedeno. Z výpovědi Emanuela Harpnera na okresním velitelství I/2 v Praze V dne 8. června 1946. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 42-43.

nedostatek jídla a kvalitní stravy. Největší zásah do jídla měl opět ředitel tábora a ten sám jezdil dělat nákupy.

Sbíral lístky na obživu všem vězňům a sám s nimi hospodařil. Janovský si vždy bral jednoho kárance s sebou na nákup do nedalekých Mirovic. Tam vše potřebné nakoupili za ony lístky a vraceli se se zásobami do tábora, kde potraviny skladovali v Janovského „zásobárně“, což byla původně jeho garáž. Po válce někteří z dozorců dosvědčili, že z garáže potraviny často mizely. Vězni dostávali jen zbytky jídla, které byly velmi často shnilé nebo zkažené. Jako příklad jsem vybral krátký úryvek z výpovědi jednoho z vězňů: *„Naše obvyklá strava byla ráno hořká káva s kouskem chleba. K obědu byla polévka, do níž byly naházeny spodní lupeny od hlávek zelí apod. ještě znečištěné housenkami a vůbec nezbavené nečistoty, byly naházeny do polívky, jak byly sebrány. Kromě toho byly brambory, do nichž byl zamíchán buď hlávkový salát, nebo mrkev. Hlávkový salát byl svařen s brambory a rozmíchán s nimi. K večeři byla zase polévka, jakou jsme měli v poledne, a které jsme byli přejedeni. Moučné jídlo jsme za Janovského dostali všehovšudy asi třikrát“⁴¹*. V neposlední řadě nelze opomenout kapacitu tábora. Je všeobecně známo, že kapacita byla nedostačující a tábor byl až trojnásobně přeplněn. Každá bouda obsahovala šest třípatrových postelí. O nedostačující kapacitě byl Janovský informován. Nedostatek prostoru však neřešil, ale spíše bezhlavě přijímal další kárance.

Podle výpovědi jednoho z dozorců neměl Janovský žádný soucit a byl schopný do jedné boudy o velikosti šest metrů čtverečních vměstnat i 50 dětí. Na celý táborový komplex spadaly pouze dvě toalety, dvě kuchyně a jedna studna. Voda byla čerpána právě z jediné studny a její kapacita byla velmi rychle vypotřebována. Jelikož tábor nedisponoval jakoukoliv umývárnu, byli všichni vězni a vězeňkyně nuceni mýt se v přilehlém bahnitém rybníku. *„V době kdy jsem přišel do tábora, tam byly ubytovací poměry hrozná. V místnostech, kde mohlo být umístěno jen šest lidí, nás bylo obyčejně deset. V místnostech, kde byly ženy, to bylo ještě horší. Tam byly ženy namačkané tak, že nemohly ani pohodlně ležet a byly nucené jen sedět. Zacházení s internovanými osobami bylo strašné. Za každou maličkost jsme byli bití, a to jak rukama, tak obuškou nebo klacký. Sám jsem viděl Janovského, kterak lidi tloukl. Ponejvíc jim dával prudké facky do obličeje“⁴²*.

⁴¹ SOA Praha, MLS, LS 678/48 Praha, s. 21. Z výpovědi bývalého vězně Václava Studeného před ONV v Jílovém 6. října 1945. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 63.

⁴² SOA Praha, MLS, Ls 678/48, s. 17. Z výpovědi bývalého vězně Václava Studeného před ONV v Jílovém 6. října 1945. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 55.

Svou surovost si vylévalo na věznicích mnoho dozorců. Našlo se i mezi nimi ale pár jedinců, kteří měli pochopení a soucit. Rád bych se však zmínil o trestech, které byly mnohdy velmi tvrdé. Často se lišily podle závažnosti provinění, ale nejednou nebyl udaný ani důvod. „*Janovský také tloukl uvězněné a trval na tom, abychom se pokaždé zdravili vztyčenou rukou a pakliže někdo nepozdravil, sám o sobě ho bil do obličeje, políčkoval apod. Obviněný Janovský (...) si nepočínal ani jako člověk, spíše se sám jevil jako dravec v lidské kůži*“⁴³. Rozkazy byly jasné a nesměly být nikdy porušeny. Pokud vězeň neuposlechl rozkaz či odporoval, hrozila mu smrt. „*Viděl jsem také, kterak četníci bili cikány pracující na stavbě silnice a že je tak nutili k vyššímu pracovnímu výkonu. Sám jsem těž viděl, když na rozkaz obviněného Janovského četníci museli uvázat dvě ženy na kůl tak, že se tyto ženy dotýkaly země jen špičkami prstů. Byl to strašný trest, poněvadž takto uvázaný to dlouho nevydržel a omdlával (...) Toto uvazování bylo v táboře obvyklým trestem. Když se někdo zastavil a zajímal se o to, kdo je takto postižen, stihl ho tentýž trest jako uvázaného, když byl dozorcí dopaden při tom, že se zajímá o trestaného (...) Obvyklé bylo vyplácení velkého počtu ran na zadnici, uvazování ke kůlu, svazování nohou řetězy a železy, surové bití do obličeje apod.*“⁴⁴

K tomu například každodenní potřeba byla povolena pouze na dvou toaletách. Pokud se někomu chtělo v noci, musel potřebu vykonat do nádob, které se nacházely v každé obytné buňce. „Okna“, pokud by se tak dala nazývat, neměla možnost větrání. Tudíž byla infekce skoro nevyhnutelná. Postupem času se situace výrazně zhoršovala. Vězni se pokoušeli mnohokrát utéci, ale to bylo marné. Každá snaha o útěk byla zmařena, vězni byli dopadeni a předvedeni před soud. Na některé z nich čekala v táboře smrt. Nejčastěji se jednalo o novorozeňata, jelikož jim byl odepřen převoz do nemocnice. Důvod byl jediný, a to, že ředitel to nepokládal za nutné. Jak udává kniha autora Papeho, „*z celkem 36 evidovaných novorozenců jich přežilo pouze osm*“⁴⁵. Úmrtnost stále vzrůstala a nikdo nepřijal žádná opatření, která by dalším úmrtím zabránila. Mnoho lidí trpělo podvýživou a byli velmi zesláblí. Další z příčin byla také infekce tyfu a jiných nemocí. Změnit stav podmínek v táboře bylo opravdu nevyhnutelné. „*Poměry v táboře se stávaly stále horšími a horšími, až potom smrt byla na denním pořádku a tak obyčejnou věcí, že nás nepřekvapovalo, že tolik lidí v táboře umírá. Myslím, že také tímto*

⁴³ SOA Praha, MLS, Ls 678/48 Praha, s 21. Z výpovědi bývalého vězně Václava Studeného před ONV v Jílovém 6. října 1945. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 60.

⁴⁴ SOA Praha, MLS, LS 678/48 Praha, s.21. Z výpovědi bývalého vězně Václava Studeného před ONV V Jílovém 6. října 1945. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s 60-61.

⁴⁵ PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 66.

*jednáním, totiž že skutečně nemocní nebyli uznávaní za nemocné a že byli místo ošetření ještě ztýráni a trestáni hladem, že tato okolnost velmi značně přispěla k tomu, že se v táboře rozšířil tyfus, paratyfus a jiné nákazy a že stále více stoupala úmrtnost internovaných. Další příčinou, proč se v táboře rozšířila infekce tyfu a ostatních nemocí jest ta okolnost, že jsme byli velmi bídňě stravováni (...)*⁴⁶

Lékaři bylo často sdělováno, že vězni simulují a převoz nepřipadá v úvahu. Léčení bylo takřka nemožné. Vedení tábora bylo na hrozící nebezpečí (tyfus) často upozorňováno povoláním lékařem. Ředitel bohužel toto varování vždy ignoroval s okomentováním, že všichni Romové musí zemřít, jelikož je to plevel lidstva. Počáteční oběti tyfu jsou datovány na začátek roku 1943. Prvním nakaženým byl vězeň František Procházka, u kterého byl skvrnitý tyfus diagnostikován jako příčina úmrtí. Tím začal být tábor zcela odříznutý a byla nařízena přísná izolace. „Zdravotní stav cikánů lze označit za takřka katastrofální. Podle slov táborového lékaře dr. Neuwirtha lze především u dětí hledat příčinu v naprostém minimu stravy. Mnozí vězni se nacházejí v natolik žalostném stavu, že je nutné považovat jej za beznadějný. Jejich skonu se již nedá zabránit“⁴⁷. Právě díky těmto různým nemocem se tábor chýlil k úplnému konci a naprosté katastrofě.

3.3 Politika řízení tábora

Tato kapitola se má věnovat celkovému přístupu k řízení tábora během jeho fungování. Jak už víme, ředitelem tábora byl po celou dobu četník Josef Janovský. Jeho způsoby byly kruté a velmi často nelidské. Neprojevoval žádný soucit, a to ani s dozorcí. Jeho hlavním cílem bylo orientovat všechny osoby v táboře na Říši. Jak jsem již avizoval, v táboře se vyučovala němčina a probíhaly různé přednášky. Tím chtěl ředitel nastolit přísný řád, který by odpovídal zásadám nacistického Německa. Pracovní služby fungovaly pouze jednotvárně, a to na 24 hodin. Směny začínaly vždy v 7:00 ráno a přesně druhý den ve stejný čas došlo k proměně služby. Jednou za 14 dní měli dozorcí nárok na den volna navíc. Pouze nejvěrnější dozorcí měli větší privilegia. Konkrétních cílů se ředitel nedovolával. Šlo mu jen o řádnou kázeň a funkčnost a hlavně

⁴⁶ SOA Praha, MLS, Ls 678/48 Praha, s. 21. Z výpovědi bývalého vězně Václava Studeného před ONV V Jílovém 6. října 1945. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 66.

⁴⁷ SÚA Praha, GNKP II/1622 neinv., karton Lety-Běchovice, čj. 624/43. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 78-79.

vyhlazení všech Romů a Sintů. Po válce vypovídal i jeden z bývalých dozorců Bedřich Pešek: „Podle mého názoru Janovský mohl úplně zmírnit strasti vězněných, neboť do kárného tábora Lety inspekce přijížděla málokdy a občas pouze němečtí četníci, dala se namarkýrovat za jejich příjezdu vyšší kázeň, ale jinak se dalo postupovat tak, aby omezení svobody cikánů a káránců tímto nebylo nijak na újmu“⁴⁸. Dalo by se říct, že Janovský nebyl sám ani člověkem.

Z výpovědí některých dozorců lze vyčíst, že si ředitel žádné vztahy nebudoval a všichni pro něj byli pouhými čísly. Nebyla v něm skoro žádná lidskost. Jeho jednání bylo v rozporu s jakýmkoliv dnešními hodnotami. Nejsmutnější na tom všem zůstává, že za veškeré své činy nebyl ředitel tábora Josef Janovský potrestán, nýbrž pouze obdržel napomenutí.

3.4. Lidé, kteří se podíleli na fungování tábora

Během fungování tábora prošlo tímto komplexem mnoho osob, které se nějak zapsaly do dějin tábora. Jejich stav se samozřejmě měnil. Někteří změnili místo výkonu práce dobrovolně, někteří nedobrovolně. A právě o těch nejdůležitějších, alespoň podle mého názoru, bych se chtěl zmínit. Nejprve bych zmínil vedení tábora, v němž se vystřídaly dokonce tři osoby. První je neustále zmiňovaný **Josef Janovský**. Hodnostně nejvyšší osoba, která měla vše na starost. Všechny povely, rozhodnutí a zločiny. Dříve působil jako četník a údajně byl nedobrovolně převelen do letského tábora. Jeden z dozorců o Janovském vypověděl takto: „Janovský nám všem byl znám jako člověk surový, bezohledný, mstivý, krutý vůči všem, jak chovancům, tak i zaměstnancům, s povahovými prvky sadismu, který ze své funkce všestranně těžil na úkor veřejných prostředků, jež mu byly svěřeny“⁴⁹. I po službě v letském táboře tento člověk působil na dvou dalších štacích. První byla též v jižních Čechách, a to v nedaleké Plané nad Lužnicí, kde působil jako velitel tábora pro „práce se štítící Čechy“. Poté už pracoval jen jako policejní úředník v Praze.

⁴⁸ SOA Praha, MLS, Ls 678/48 Praha, s. 132. Z výpovědi bývalého dozorce Bedřicha Peška před okresním soudem v Mirovicích 30. dubna 1948. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 91.

⁴⁹ SOA Praha, MLS, Ls 678/48 Praha, opis, číslo strany neuvedeno. Z výpovědi bývalého dozorce Josefa Břízy po skončení války. Datum ani místo výpovědi nejsou uvedena. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 134.

Obrázek č. 4: Ředitel tábora Josef Janovský

Zdroj: Ústav pro studium totalitních režimů. Studie a články. Lety u Písku. Neznámý příběh dozorců. [online]. [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1602/003-016.pdf>.

Druhým, dočasným velitelem tábora byl velitel cikánského tábora v Hodoníně u Kunštátu **Štěpán Blahynka**. Ten zastával funkci pouhé tři měsíce, a to od ledna do března roku 1943. Třetím povolaným vedoucím tábora byl kancelářský adjunkt **František Havelka**. Ten jako poslední vedl tábor a zároveň s ním upadl tábor v zapomnění. Mezi další důležité osoby, které sloužily v táboře, patřili dozorcí. Většinou se jednalo o četníky. Jak jsem zmiňoval, většina dozorců byla mírná. „*Nejhorší z četníků byli Luňáček a Hejduk, kteří se sadisticky těšili, když mohli někoho týrati. Hejduk odhodil oharek cigarety, a když po něm někdo sáhl, s oblibou mu šlápl na ruku. Četník Lifka naproti tomu zacházel s námi velice lidsky a umožňoval nám styk s manželkami a posílal nás i z práce někam do lesů, abychom si odpočinuli*“⁵⁰. Právě například dozorcí Lifka, Kánský či Kolář patřili mezi ty hodné četníky. Naopak **Luňáček**, který byl vrchním donašečem Janovského, si vyléval svou zlost na věznicích. „*(...) jednou jeden z internovaných jménem Šulc si šel do vesnice vyžebrať chleba. Když to bylo zjištěno v táboře, četník Luňáček tohoto Šulce zbil tak surově a dlouho týral, že Šulc omdlával a po ranách měl četné modřiny v obličeji. Luňáček ho také trýznil tím, že mu vyhrožoval zastřelením a přikládal*

⁵⁰ SOA Praha, MLS, Ls 678/48 Praha, s. 134. Z výpovědi bývalého vězně pracovního tábora Františka Rotty před krajským soudem v Praze XIV dne 3. května 1948. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 137.

*mu na spánek ústí pistole*⁵¹. Z těchto úryvků se mi upřímně až dělá špatně. Nedokážu si představit, jak někdo mohl být tak bezcitný a zaslepený. Nejnechutnější na tom je, že Luňáček vyvázl pouze s důtkou.

Bohužel se nejednalo o jediného bezcitu. Dalším byl dozorce **Baloun**. I ten byl znám svými sadistickými praktikami. Patřil k nejhorším a nejobávanějším dozorcům v celém táboře. Baloun údajně podlehl skvrnitému tyfu na konci roku 1943. Dozorců se v táboře vystříдалo přibližně na čtyři desítky. V táboře působily také dva různé typy lékařů. Jedni byli smluvní a druzí stálí. Smluvní lékaři do tábora pouze docházeli. Jednalo se zejména o doktory z blízkého okolí. Zato doktoři stálí byli sami vězni, kteří v táboře pobývali. Jedním z nejznámějších smluvních lékařů byl **František Kopecký**, který pomohl poté v obžalobě Josefa Janovského k jeho usvědčení.

Naopak nejznámější lékař z řad stálých byl rodák ze Lvova **Michal Bohin**. Tomuto lékaři je věnována hodně velká pozornost, jelikož pomohl zachránit mnoho životů nejen v letském táboře, ale i například v koncentračním táboře v Mauthausenu.

V neposlední řadě bych se chtěl krátce věnovat vyšším osobám, které se zasloužily hlavně o vznik a chod tábora. Jednalo se převážně o lidi z ministerstva vnitra, protektorátní policie či německé kriminální policie. A právě jednou z nejvýznamnějších osob, které se zasloužily o vznik tábora, je **Josef Ježek**. Tento jeden z protektorátních ministrů vnitra nařídil vybudování tábora. Po druhé světové válce byl stíhán a obviněn z kolaborace s nacisty. Zemřel v šedesátých letech.

Za zmínku také určitě stojí jeden ze zaměstnanců ministerstva vnitra, který bojoval za lepší podmínky a životy vězňů v pracovních táborech. Jedná se o **Jirího Letova**. Snažil se o vybudování druhé studny v táboře, což se mu bohužel nikdy nepodařilo. Co se mu ale dařilo, bylo povolání dvou stálých lékařů. Tím se snižovala úmrtnost a lepší se situace nemocných. Často docházelo ke sporům mezi Letovem a gestapem. Jeden z mužů, kteří měli největší vliv na deportaci Romů do tábora, byl František Kuchař. Tento vystudovaný právník koordinoval deportaci více než tisíce mužů, žen a dětí. Kuchař velmi sympatizoval s ředitelem tábora Janovským. To se také potvrdilo později u soudu: *„Byl jsem do 18. 2. 1942 u zemského úřadu ve funkci referenta. Takže co se tam potom dělo, nevím. Proto se nemohu vyjádřit k obvinění doktora Kopeckého, poněvadž se jedná o cikány. Pokud však je mi známo, sběr cikánů byl*

⁵¹ SOA Praha, MLS, Ls 678/48, s. 17. Z výpovědi bývalého vězně Václava Studeného před ONV v Jilovém 6. října 1945. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 56.

nařízen z příkazu Říše a je mi známo, že tábor se tak přeplnil, takže nemohl po stránce zdravotní vyhovovati“⁵².

Poslední významnější osobou, která má mnoho společného s Romy, je **Josef Mareš**. Ten byl znám především svojí specializací na romské obyvatele. Sám vytvořil databázi všech československých Romů a Sintů a velmi často byl osloven přezdívkou „*cikánský král*“. Během svého života se zajímal o romskou kulturu. Byl velkým rasistou, vytvořil řadu rasistických publikací. Díky jeho kartotéce se dostalo mnoho romských příslušníků a rodin do pracovních táborů. Samozřejmě můj souhrn neobsahuje všechny osoby, které se nějak zasloužily o chod tábora.

⁵² SOA Praha, MLS, Ls 678/48 Praha, s. 62. Z výpovědi lékaře Františka Kuchaře před MLS v Praze XIV dne 21. března 1946. In: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 162.

4. Období po druhé světové válce

Když byl tábor kompletně uzavřený a srovnaný se zemí, nedělo se naprosto nic. Místní obyvatelé si netroufali k bývalému táboru se přiblížit, jelikož se obávali skrvnitého tyfu a jiných nemocí, kterými by se mohli nakazit. Jediná snaha o nezapomenutí byla ze strany pozůstalých a příslušníků romského etnika. Ti si přijížděli připomínat památku obětí. „*Po válce sem jezdili Cikáni, jinak nikdo. Tak o co jde. My tam nechodili, smrdělo to vápnem*“⁵³. Takto se podělil o svůj dojem jeden z místních obyvatel Let. Na pokraji 50. let nechala rodina Čermáková vystavět velký březový kříž, jenž měl na vrchu trnovou korunu z ostnatého drátu. Kříž stál přímo na hrobech zemřelých, kteří v táboře položili svůj život. Bohužel kříž vydržel pouze pár let, než ho neznámý pachatel porazil.

V tomto období vzniká několik připomínek toho, co se v táboře dělo. Například byl natočen krátký, dvanáctiminutový film, který měl sice velmi stručný obsah, ale jednalo se o bravurní dílo. Poté se film po dobu jednoho roku vysílal jako předfilm v pražských kinech. Na hřbitově v nedalekých Mirovicích byla rodinou Richterových a Šmídových připevněna pamětní deska, na které bylo napsáno: „*Zde odpočívají oběti koncentračního tábora v Letech*“. Tím se dala shrnout veškerá snaha. Vše ostatní bylo záměrně zapomenuto komunistickým režimem.

4.1. Tábor v zapomnění

Myslím si, že tento název kapitoly mluví sám o sobě více než jasně. Po válce upadl tábor i přes veškerou snahu mnohých příslušníků romské menšiny v zapomnění v celé české společnosti. Zapomněli místní obyvatelé i obyvatelé nedalekých Mirovic. Všichni měli strach se k táboru přiblížit, či o něm nějak mluvit. Až když se na začátku 90. let téma koncentračního tábora otevřelo, začali někteří místní obyvatelé vypovídat o svých zkušenostech a zážitcích. To, že nikdo nechtěl vypovídat, je právě důsledek minulého režimu. „*Historie se v poválečném období nesla ve znamení nesmělého zpracování táborových dějin, neodsouzení hlavních pachatelů a opožděného uctění památky obětí. Pokud tyto skutečnosti narušily u postižených*

⁵³ *Konečné řešení na česko-německý způsob*. RESPEKT. [online]. [cit. 6. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/1994/40/konecne-reseni-na-cesko-nemecky-zpusob>.

*a jejich rodin víru v právní stát a důvěru v dobrou vůli ze strany ostatních obyvatel, nelze se tomu divit*⁵⁴.

Své slávy se tábor dočkal až během 70. let, když se o něm zmínil bývalý český historik Ctibor Nečas. Bohužel ale nedošlo k tomu, aby o něm mluvil i celý národ. To se stalo až v průběhu devadesátých let, jelikož dříve to neumožňoval nejen komunistický režim, ale nikdo o něm takřka nevěděl. I přesto, že komunisty vedly určité myšlenky k sjednocení národa, nikdy se jim to nepodařilo. Jejich snaha o asimilaci Romů do československé společnosti byla neúspěšná. Naopak zapomenutý tábor byl pro komunisty splněnou misí. Za otevřením této aféry stál americký spisovatel, básník a aktivista hájící práva Romů ve východní Evropě Paul Polansky. Jeho přínosu se budu věnovat až později. Díky němu si můžeme dnes připomínat a uvědomovat dávné hrozné činy. Na závěr této kapitoly bych si dovolil ještě citovat část projevu bývalého prezidenta Václava Havla při prvním pietním aktu v Letech: *„Nacistický útok proti Romům byl útokem proti lidským bytostem, proti lidskosti, proti právu každého člověka na život. Zapomenout na tábor v Letech, jakož i na podobný tábor v Hodoníně, by znamenalo zapomenout na tento zločinný útok, a tím i na hodnoty, proti nimž byl veden*⁵⁵.

4.2. Vybudování velkovýkrmny prasat

Po dalších čtyřicet let od zrušení tábora se v letsském okolí skoro nic neudálo. Stalo se tak až v roce 1973, kdy byla zahájena stavba velkovýkrmny prasat přímo v místech bývalého cikánského tábora. Majitelem velkovýkrmny se stala společnost AGPI a.s. Údajně proti výstavbě farmy nebyly vzneseny žádné námitky, a tak byla stavba schválena. Dne 28. ledna 1974 vydal Okresní národní výbor v Písku vyhlášení o povolení funkce farmy na základě § 26 vládn. nař. č. 8/1956 Sb. a vyhl. SVV č. 243/57 Ú. 1. Podnik získal povolení k podnikání dne 16. prosince 1974. Ve stejném roce byla firma zapsána do Podnikového rejstříku v Českých Budějovicích. *„Dne 13. 08. 1974 byl zapsán v Podnikovém rejstříku v Českých Budějovicích. Tento podnik vznikl na základě usnesení valné hromady ze dne 26. 1. 1973. Dne 22. 12. 1987 tento podnik zanikl bez likvidace a na základě Smlouvy o zřízení, usnesením sboru zástupců ze dne 16. 12. 1987 byl spolu s Agrochemickým podnikem Čimelice a Agrochemickým podnikem*

⁵⁴ PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 125.

⁵⁵ PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 127.

Milevsko sloučen do nové organizace, Agropodnik - společný podnik Písek, akciová společnost AGPI, a.s., se sídlem v Písku. ⁵⁶

V roce 1994 byl podnik zprivatizován. Vysloužil si svoji přezdívku „prasex“. Vepřín disponuje rozlohou 7,1 hektaru. Budování podniku bylo rozděleno na dvě etapy. V první bylo vystavěno deset hal, v té druhé další tři. V průběhu dalších let firma vybavila farmu novými technologiemi. Kapacita celého objektu byla stanovena na 13 000 prasat.

S uvedením do provozu začaly první stížnosti. Jednou takovou byla stížnost Františky Čermákové, která byla bývalou vězenkyní v táboře. Ta si na konci 70. let stěžovala, že „*na území bývalého tábora pase místní JZD dobytek*“⁵⁷. Jelikož existoval stále komunistický režim, nikdo s ničím nic nezmohl. Odpověď na její stížnost byla prostá. Jednalo se o tábor cikánský, tudíž to nikoho nezajímá a dnes tam stojí prosperující vepřín. Větší posun přišel až s debatami československých politiků po převratu. Bohužel tyto spory trvaly necelých třicet let a vepřín mohl fungovat bez jakýchkoliv výjimek. Tábor byl tedy mezi občany Československa naproste tabu.

I tato aféra se ale dočkala svého konce. Stalo se tak dne 27. 11. 2017 v Nosticově paláci, když byla podepsána smlouva o odkupu vepřína. Akce se účastnil ministr kultury Daniel Herman, ředitelka Muzea romské kultury Jana Horváthová a předseda představenstva firmy AGPI Jan Čech. Procesu přihlíželi také Jiří Dienstbier, pro kterého odkoupení vepřína bylo jednou z jeho priorit, a Čeněk Růžička, předseda Výboru pro odškodnění romského holocaustu. I ten po roky bojoval za odkoupení vepřína. Jeho provoz byl ukončen na jaře 2018 a celková cena se pohybuje okolo 450,814.796 korun včetně DPH. Následně by měl být areál kompletně zbourán a vystavěn nový, důstojnější památník.

⁵⁶ SOKA Písek: 1-173; Výtah z korespondence Kanceláře přednosta Okresního úřadu v Písku. Areál výkrmu prasat Lety, 13. 3. 1998, s. 182.

⁵⁷ PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 114.

Obrázek č. 5: Vjezd do bývalého vepřína

Zdroj: Vlastní. Návštěva památníku Lety dne 14. 04. 2019.

5. Pohled na tábor po sametové revoluci

Teprve po sametové revoluci došlo k největším objevům zaniklého tábora. Málokdo z české populace věděl, co přesně se v Letech u Písku stalo. Jediní, kdo znali pravdu, byli Romové a obyvatelé nedalekých vesnic, kteří raději drželi jazyk za zuby. Nikdo nestál o problémy, a tak si všichni nechávali své zkušenosti pro sebe. Dalo by se tedy říct, že prolomením komunistického režimu se otevřely brány pro tuto kauzu.

K objevení letského případu došlo poměrně náhodou. Americký spisovatel a historik Paul J. Polansky, který má kořeny v České republice, se vydal na svou misi právě do jižních Čech. O Letech se ale dozvěděl čirou náhodou v třeboňském archivu. *„Od roku 1971 jsem každý rok zkoumal v třeboňských archivech svůj rodokmen. Mí příbuzní pocházeli z jižních Čech – z Protivína a Vodňan. Strávil jsem dvacet let prací na vlastním rodokmenu a pak jsem začal dělat genealogii jako byznys pro Čechoameričany. Ve Spillvillu v Iowě, kde žije početná čechoamerická komunita, jsem zřídil výzkumné centrum a skrz rodokmen jednoho českého Žida, který se do Ameriky dostal po revoluci v roce 1848, jsem se dozvěděl o malé vesnici nedaleko Písku. Začal jsem v Letech dělat výzkum a zjistil, že během druhé světové války tam byl cikánský tábor. Někdo mu říkal převýchovný tábor, někdo pracovní tábor, další zas koncentrační tábor a místní v okolí Let a Orlíku mu říkali tábor smrti. Také jsem přišel na to, že třeboňský archiv má o tom táboře 40 tisíc dokumentů. Pro mě to bylo zjevení. Najednou tu byl tábor jenom pro Cikány, o kterém existuje 40 tisíc dokumentů. To musel být asi nějaký důležitý tábor, ne? Začal jsem je procházet, pohltilo mě to. Neměl jsem to v plánu, skoro jsem kvůli tomu nechal vlastní práce. Pak jsem nahrával, co o táboře říkají místní, že tam nebyli žádní Němci, řídili to prý jenom Češi. To mi otevřelo dveře k vyšetřování hrůz, které se v Letech odehrály.“⁵⁸*

A tak v průběhu několika dalších let začala rozsáhlá studie tábora. Polansky nechal otisknout článek do amerických regionálních novin, který vzbudil neskutečnou vlnu kritiky a velký skandál. Přesně tato slova použil americký badatel ve své zprávě: *„Vláda v Letech nechce vztyčit památník a stále se snaží zakrýt, že v tom táboře Češi zabíjeli Čechy, a tvrdí, že tábor byl provozován Němci. Nyní se místo užívá jako prasečí farma, a znesvěcuje se tak památka lidí, kteří zde zahynuli.“⁵⁹* Celý článek se dostal k více

⁵⁸ Češi se bojí přijmout tábor smrti Lety jako Lidice. WAVE.ROZHLAS. [online]. [cit. 2019-04-12]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/americky-badatel-paul-polansky-cesi-se-boji-prijmout-tabor-smrti-lety-jako-dalsi-5213124>.

⁵⁹ Konečně řešení na česko-německý způsob. RESPEKT. [online]. [cit. 8. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/1994/40/konecne-reseni-na-cesko-nemecky-zpusob>.

vlivným lidem, např. ve Washingtonu k řediteli muzea holocaustu. A celá věc se dala do pohybu. Česká vláda měla co vysvětlovat. Skandál se podařilo na poslední chvíli ututlat tím, že byla v roce 1994 zpracována studie k historii tábora.

Už tehdy začal Polansky apelovat na poměrně nově zvoleného prezidenta Václava Havla, a tak se rozhodl zasvětit prezidenta do svých poznatků. V zaslaném dopise byly například zmíněny dokumenty, které našel v treboňském archivu, nebo také otázky, jak reaguje česká vláda na stíhání dozorců a vepřín. „*Nebyl to tyfus, co je v Letech zabilo. Naše vláda se pokaždé snaží skrýt pravdu, je jedno, v jaké době žijeme*“⁶⁰. Takto okomentoval stav v naší zemi jeden z Polanskyho spolupracovníků z Tábora.

Někteří mají dodnes pocit, že náš bývalý prezident se k Letem stavěl zády. Prý využil Romy jako součást své prezidentské kampaně. „*Cikáni Havlovi uvěřili a pobízeli své lidi, aby ho volili. Každý Cikán si na zeď svého domu pověsil obrázek Havla. Mysleli si, že je jejich spasitelem. Dokonce měl projev o tom, že Cikáni si zaslouží úctu, neboť mají stejná práva jako kdokoliv jiný v tomto státě*“⁶¹.

Prezident dříve či později musel veřejně reagovat a dne 13. května 1995 proběhl první pokus o pietu za padlé oběti. Sám Václav Havel se jí účastnil a pronesl i svůj proslov. Od té doby začaly kolotoče různých dohadů a také politických debat nejen o vepříně, ale i o celkovém uznání romského holocaustu a tábora. V české společnosti toto téma vyvolávalo různé pocity. Někteří, zejména letští obyvatelé, byli pro zachování vepřína, jelikož přinášel pracovní pozice. Ne vždy to bylo ale kvůli práci. Jeden z místním traktoristů se k tomu vyjádřil následovně: „*Co bylo, bylo. Chuj s tím. Tenkrát cikáni kradli, dneska vraždí. Měli by je zase vymlátit.*“⁶² Z tohoto výroku je jasně vidět, že jakási nenávist vůči Romům je v nás po staletí.

Právě politici od této doby začali sbírat a ztrácet politické body. Názory na zrušení vepřína se začaly lišit. Celkově pro stát byl tento podnik prosperující a odmítal ho přesunout, či dokonce zrušit. K finálnímu rozhodnutí, které nemělo zdárného konce, došlo až po dlouhých dvaceti letech.

⁶⁰ POLANSKY, Paul. *Tábor smrti Lety: vyšetřování začíná: 1992-1995*. Hradec Králové: Antifašistická akce, 2014. ISBN 978-80-260-7200-3. str. 243.

⁶¹ POLANSKY, Paul. *Tábor smrti Lety: vyšetřování začíná: 1992-1995*. Hradec Králové: Antifašistická akce, 2014. ISBN 978-80-260-7200-3. str. 243.

⁶² *Konečné řešení na česko-německý způsob*. RESPEKT. [online]. [cit. 8. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/1994/40/konecne-reseni-na-cesko-nemecky-zpusob>.

5.1. Památník Lety u Písku a pietní místa

Za vybudování pietního místa bojovalo mnoho lidí po desítky let. Během komunistického režimu šlo většinou o vlastní cestu, jelikož právě režim neumožňoval jakoukoliv vzpomínku. Řada Romů se snažila vybudovat vlastní místa k uctění zemřelých. O tomto činu se zmiňuji v kapitole č. 4. Jednalo se např. o vybudování kříže s ostnatým drátem, pokládání věnců nebo „pouhé“ navštěvování místa původního tábora. Po dobu skoro padesáti let nebyla na místě činu téměř žádná památka. O jednu z prvních připomínek se přičinil tehdejší starosta Mirovic Adolf Vondrášek. Právě starosta a menší skupina místních obyvatel se zasloužili o úpravu hrobů na mirovickém hřbitově. Na příchodovou bránu na hřbitov nechali přibít pamětní desku s nápisem: *„Obětem koncentračního tábora, které zemřely za nelidských krutých podmínek.“* Ještě o rok později, tedy v roce 1993, byla snaha ze strany českého historika Ctibora Nečase o uznání hřbitova nedaleko bývalého tábora za kulturní památku. Sice bylo zahájeno řízení, ale tím celá věc skončila.

Za necelé dva roky, když objevil Paul J. Polansky první spisy o táboru v Letech, se daly věci teprve do pohybu. Právě díky zveřejnění jeho článku a následné kauze byl vybudován památník nedaleko Let. K jeho odsouhlasení došlo na jednom ze zasedání vlády na začátku roku 1995. Pietní akt byl připraven přesně na 50. výročí od konce druhé světové války. Tohoto aktu se měli účastnit nejen pozůstalí, ale hlavně nejvyšší hlava státu za dozoru ministrů. Konkrétně se jednalo o našeho prvního prezidenta Václava Havla, ministra vnitra Jana Rumla, ministra kultury Pavla Tigrida a nebo bývalého kancléře prezidentské kanceláře Karla Schwarzenberga. Vše se událo dne 13. května 1995 za chmurného počasí. Celou atmosféru a průběh perfektně vystihuje kniha od Paula Polanskyho – *Tábor smrti Lety (vyšetřování začíná 1992 – 1995)*. Prezident měl hlavní projev, který byl připraven od jeho poradců z historických studií a dokumentů. Těžko se ještě v té době dalo posoudit, zda jsou všechny doložené informace pravdivé, ale převážná většina výroků souhlasí.

Obrázek č. 6: Romští účastníci při pietním aktu v roce 1995

Zdroj: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 10.

V roce 1995 byl sice odkryt pomník, ale jeho stav neodpovídal míře soucitu. Příjezdová cesta jako by nebyla a na místě leží pár kamenů, které mají znázorňovat utrpení bývalých vězňů. A opodál stojí stále fungující vepřín. V roce 2006 na konferenci „Překonávání hranic – Lety u Písku leží v Evropě ...“ pronesl Roman Kwiatkowski z Asociace Romů v Polsku toto tvrzení: *„Necelých 33 let stojí na místě bývalého koncentračního tábora v Letech u Písku vepřín. Již deset let na tragickou minulost upomíná opodál stojící skromný památník. Z hlediska Romů jde o místo nečisté.“*⁶³

Je pravdou, že památník mohl alespoň trochu uspokojit pozůstalé, ale i přesto je opravdu velmi strohý. Jeho podoba by se ale měla v následujících měsících změnit, jelikož dojde ke kompletnímu zbourání vepřína a vybudování většího památníku.

⁶³ *Domluvit se a nezapomenout: sborník příspěvků ze semináře Menšinová politika v zemích EU 25 ve vztahu k menšině Romů a Sintů*. Praha: Henrich-Böll-Stiftung, 2006. ISBN 80-239-6867-X.

Momentálně můžeme tedy navštívit dvě pietní místa. Mirovický hřbitov a právě zmiňovaný památník, jehož součástí je i naučná stezka.

6. Politické aféry 20. a 21. století

Následující kapitola se pokusí nastínit a přiblížit dvacet let trvající spor, který se vleče v souvislosti s debatami politiků o zrušení vepřína a o vytvoření důstojného památníku obětem romského holocaustu. Pro ucelení kontextu práce považují za důležité zaznamenat v krátkosti také historický vývoj obce Lety u Písku a následně shrnout historii vzniku koncentračního tábora.

Obec Lety leží v okrese Písek v Jihočeském kraji. Od okresního města Písek je vzdálena třicet kilometrů severním směrem. Lety u Písku je obec s pověřeným obecním úřadem na území obce s rozšířenou působností Písek. Lety se nachází v nadmořské výšce 450 m. n. m. a čítají okolo 268 obyvatel. Obec je složena celkem ze tří částí nacházejících se na dvou katastrálních územích – Lety, Pukňov, Šerkov. Tábor Lety se nachází necelé dva kilometry východním směrem od obce.

Obrázek č. 7: Rozloha území obce Lety u Písku

Zdroj: GOOGLE. Mapy. [online]. [cit. 2019-04-13]. Dostupné z: <https://www.google.cz/maps/place/398+04+Lety/@49.5176993,14.0760976,13z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x470b6a56f8219181:0x400af0f66155670!8m2!3d49.5169335!4d14.0877664?hl=cs>.

„První historické písemné zprávy o jednotlivých osadách v kraji se začínají objevovat už po roce 1000, o samostatných Letech však až po roce 1300. Neznamená to ovšem, že by osada v té době již neexistovala. Jméno obce se pravděpodobně odvozuje od osobního jména svého zakladatele, který se jmenoval jako jedno z ročních období - Léto. Vzniklá ves byla ves Letova, obyvatelů Letů a název vsi Lety.“⁶⁴

⁶⁴ *Historie obce*. OBEC LETY. [online]. [cit. 14. 4. 2019]. Dostupné z: <http://www.lety-obec.cz/z-historie-obce/d-2486/p1=213>.

Shrnutí historie vzniku tábora

Začátkem 40. let 20. století sloužil původní prostor v Letech u Písku jako ubytovací zařízení pro stavební dělníky. Na základě vládního nařízení č. 72 o kárných pracovních táborech ze dne 2. března 1939 vydal tehdejší ministr vnitra protektorátní vlády Josef Ježek 15. července 1940 rozkaz k přeměně prostor na kárný a pracovní tábor. V roce 1942 se tábor označoval jako cikánský tábor, kam byli transportováni zejména lidé romského původu. Působnost tohoto tábora však neměla dlouhého trvání. O rok později 4. května 1943 byl tábor zrušen a většina vězňů byla přesunuta zejména do vyhlazovacích táborů. Statistiky uvádějí, že táborem Lety u Písku prošlo asi 1 308 lidí, z nichž nejméně 327 zahynulo. Mezi oběťmi byly také děti. Jako příčina smrti se uvádí epidemie tyfu, které podstatná část lidí podlehla, někteří vězni zemřeli při transportech do koncentračních táborů nebo byli zabití. Oběti byly poté pohřbeny na nedalekém pohřebišti. V 70. letech 20. století byla v prostorách Let vybudována výkrmna prasat o rozloze větší, než zabíral samotný koncentrační tábor. Dodnes se vedou spory o jeho zbourání a vybudování památníku obětem tábora.

Kauza vepřín a politické aféry 20. století

Kauza vzniku a zbourání vepřína na místě, kde zahynulo hrůzostrašným a nelidským způsobem několik lidských životů, neutichá ani po dvaceti letech, spíše naopak. Toto téma se stává stále více kontroverzním a je provázáno žalobami a ne vždy chvalnými výroky některých politiků. Události spjaté s existencí tábora Lety jsou bezesporu hrůzné a mělo by se o nich mluvit a ne je znehodnocovat. To se potvrdilo i díky rozhovoru s historikem a spisovatelem Jiřím Padevětem, který vznesl pochybnosti nad postojem politických představitelů k této problematice: *„Obávám se, že většina politiků o táboru v Letech a událostech s tím spojených vlastně nemluví, což je strašně špatně. Mluví o nich však ti, kteří si na tom budují demokratickou všeobjímající image, a mluví o nich ti, co si na tom budují image extremistů nebo, co je možná horší, extremistů v oblecích. Znímá lidi, kteří jsou obecně vnímáni jako demokratičtí politici, i ti mají své „mouchy“ a vždy se rádi svezou na vlně obecné nenávisti nebo alespoň lhostejnosti k Romům.“*⁶⁵

Pokud bychom se měli ohlédnout za problémem tábora v Letech nebo vůbec co se romské genocidy, podobně jako židovského holocaustu, týká, nelze srovnávat tato

⁶⁵ Rozhovor s Jiřím Padevětem vedl T. Kučera dne 6. 3. 2019.

pronásledování a vyvražďování romské a židovské národnosti co do počtu obětí, ale v oné ohavnosti, již lidé museli prožívat.⁶⁶ Již norimberské zákony z roku 1935 považují Romy a Židy za rasově méněcenné.⁶⁷ Dle slov Padevěta panují v Čechách předsudky a často negativně reagují na odlišné znaky minorit, mezi které patří mimo jiné jazyk, kultura a řada jiných komunikačních symbolik. „*Problémem majority je, že se pořád na kohokoliv jiného odlišného dívá jako na cizího. A dokud si společnost nepřizná, že jak ti Romové, Židé, tak i ti čeští a moravští Němci, prostě naši sousedé, byli plnoprávní občané, tak se v těchto rasových problémech budeme utápět strašně dlouho a obávám se, že si to majorita nikdy nepřizná.*“⁶⁸ V dnešní společnosti žije řada lidí romského původu, na kterých není jinakost patrná. Právě v březnu letošního roku byla Centrem pro výzkum veřejného mínění vydána studie o vztahu české veřejnosti k národnostním skupinám žijícím v ČR. Z výzkumu lze jasně vyčíst, že až 70% dotazovaných cítí největší odpor právě vůči Romům či Arabům.

Jednou z mnoha kontroverzních osob, které se vyjadřovaly negativně stran Romů, byla šéfkyně politické strany Národní strana Petra Edelmannová. Údajně měla šířit rasovou nenávist a také schvalovala „konečně řešení cikánské otázky. Ona sama však trestný čin popírala a vyjádřila se k němu: *Myslela jsem tím například to, že jim (Romům) Národní strana koupí letenky do Indie, pokud se nepřizpůsobí bílým.*“⁶⁹ Následně nechyběla na křtu publikace „Konečné řešení cikánské otázky“ od Jiřího Gaudina přímo v Letech. Právě tento text obsahoval výroky neslučitelné se zákonem a schvaloval vyhlazení Romů. Výše zmiňovaná publikace byla použita jako oficiální materiál Národní strany.

Tito lidé vystudovali vysoké školy a mají stálé zaměstnání. Samozřejmě i mezi Romy, stejně jako mezi bílou majoritou, je řada problémových jedinců. Zde však musí zasáhnout stát, aby v případě potřeby učinil opatření, spáchaný čin vyřešil a případné viníky potrestal. Nelze rozlišovat, zda trestný čin spáchal Čech nebo Rom. Spáchal ho jednoduše zločinec. Jakou má barvu pleti, na tom nezáleží. Dle slov J. Padevěta se v zásadě lidé dělí na dvě skupiny, na ty, co se snaží žít dobrý život, a na ty, co se nesnaží. A zda se jedná o majoritu nebo minoritu, je úplně jedno.

⁶⁶ Rozhovor s Jiřím Padevětem vedl T. Kučera dne 6. 3. 2019.

⁶⁷ ŠTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada Publishing, s.r.o., Kapitola 1. Romové za 2. světové války, s. 9-10.

⁶⁸ Rozhovor s Jiřím Padevětem vedl T. Kučera dne 6. 3. 2019.

⁶⁹ *Policie zkoumá, zda Národní strana šíří rasovou nenávist*. IDNES. [online] [cit. 2019-04 24]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/policie-zkouma-zda-narodni-strana-siri-rasovou-nenavist.A070411_150000_domaci_pei.

Posledních více než dvacet let je kauza vepřín častým předmětem politických debat a úvah o tom, jaké se podniknou další kroky s vepřínem. Mnohdy jsou kladeny otázky typu: Vyplatí se vykupovat fungující provozovnu, kde je zaměstnáno velké množství lidí? Neměl by stát tyto peníze vynaložit spíše na pomoc a zlepšení života romské společnosti? Při odhalení památníku obětem někdejšího romského koncentračního tábora v roce 1995 Václav Havel uvedl, že sběrný cikánský tábor byl zřízen na základě nařízení německých nacistů. Byli to však právě čeští četníci, kteří měli na starost dozor nad táborem. Byli to Češi, kteří Romy využívali jako levné pracovní síly. Řada z nich však nenašla dostatek soucitu a odhodlání, aby zabránili páchání zla. Byli to dokonce i čeští lékaři, kteří vězně ošetřovali, a další Češi, kteří pomohli romským rodinám skrýt se před deportacemi do koncentračních táborů. Již v roce 1997 tehdejší ministr vnitra Jan Ruml pronesl, že se zasadí o zrušení vepřína jakožto zneuctění místa, kde za dob nacistické nadvlády umírali čeští Romové. Dne 13. května 1997 se sešla na pietním aktu u památníku v Letech neformální skupina osob, kde Václav Trojan, zástupce Helsinského občanského shromáždění, prohlásil: „*Doufám, že příští rok už zde tento symbol arogance vůči lidskému utrpení, který projevil komunistický režim a dosud toleroval režim současný, nebude.*“⁷⁰

Snaha vybudovat místo vepřína důstojné pietní místo byla také záměrem romské menšiny. Matěj Šarközi 7. 5. 1998 v Zemských novinách podotkl: „*Názor můj a ostatních Romů je stejný – vepřín by měl zmizet. Je to neetické a nedůstojné. Už jen ten zápach, co se z vepřína šíří. Češi také nemají u Terezína postavenou nějakou velkovýkrmu.*“ V té době již byla Česká republika pod tíhou kritiky také ze strany mezinárodních nevládních organizací, které často Česku jeho jednání v záležitosti kolem památníku vytýkaly.⁷¹ V roce 1998 začali první politici dávat najevo svůj nesouhlas s odkoupením vepřína. Jedním z nich byl například bývalý ministr vnitra Cyril Svoboda. Jeho návrhem se stal jakýsi val, ale v žádném případě odkoupení. Naopak proti těmto výrokům stáli významní politici, jako např. Stanislav Gross, Vladimír Mlynář či dokonce náš současný prezident Miloš Zeman. To bylo ale bohužel ještě v počátcích jeho politické kariéry. O necelých dvacet let později se už vyjadřuje jinak. Pro pořad „*TÝDEN s prezidentem*“ na stanici Barrandov se vyjádřil následovně: „*Sám jsem tuto záležitost řešil jako premiér a odmítl jsem zrušit prasečák (...)* *Jsem pro to, aby – což se ostatně stalo – na místě romského pracovního či možná koncentračního tábora byl důstojný památník.*

⁷⁰ Desetiletka v Letech u Písku – pravolevý oportunistismus v praxi „Kecy v kleci“, FEDORGAL. [online]. [cit. 12. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.fedorgal.cz/g-plus-g/romsky-holocaust/analyza-let.pdf>.

⁷¹ Desetiletka v Letech u Písku – pravolevý oportunistismus v praxi „Kecy v kleci“, FEDORGAL. [online]. [cit. 12. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.fedorgal.cz/g-plus-g/romsky-holocaust/analyza-let.pdf>.

A pokud vím, tak už tam je. Dokonce si nejsem jist, jestli ho tam nenainstalovala moje vláda.“ Podle Zemana nemělo cenu rušit prosperující podnik a z něho prázdné místo. Naštěstí v té době už byl premiérem Bohuslav Sobotka a právě on a jeho vláda se zasloužili o vykoupení prasečáku.

Jiří Padevět je sám toho názoru, že by vepřín měl být vykoupen. Potvrdil to slovy: *„Často padají v této záležitosti argumenty, že vykoupení vepřína by stálo moc peněz, to však považuji za směšný argument. I kdyby to stálo třikrát tolik, pořád je to pro řadu našich spoluobčanů pietní místo a tam prasečák rozhodně nemá co dělat. Míst, kde Češi, Moravané, Poláci nebo Židé trpěli, existuje celá řada. Český stát by se měl zasazovat o to, aby tato místa paměti národa nějakým způsobem kultivoval, zpřístupňoval a staral se o ně. Ať už je to investice do vykoupení vepřína nebo jiné fabriky, kde se něco podobného událo, tak je to jednoduše investice do budoucnosti, nikoliv minulosti. Nepovažuji za důstojné, aby na takových místech byl například prasečák.“⁷²*

Jedním z mnoha, kteří se vyjádřili ke kategorii tábora, byl i český poslanec, člen kontroverzní politické strany SPD a předseda Stálé komise pro kontrolu činnosti Národního bezpečnostního úřadu, Miroslav Rozner. Ten se bohužel proslavil tímto výrokem: *„Ano, nejsem takový odborník na kulturu jako třeba pan exministr Herman, ale bezesporu bych nikdy nevyhodil z okna půl miliardy za likvidaci fungující firmy kvůli neexistujícímu pseudokoncetráku“*, který nebyl pro novináře přístupný, ale byl získán pořadem České televize 168 hodin. Na Roznera byla podána trestní oznámení a vše bylo předáno policii k vyšetřování. Údajně mohl porušit zákon o lidskosti. Během tohoto skandálu se začali vyjadřovat další čeští politici na adresu pana Roznera. Například mladý český politik Dominik Feri napsal na svém instagramovém účtu: *„Bejval to hodnej kluk. Rád si hrál s bruskou. Nikomu by neublížil. Pak se ale začal vyjadřovat k táboru v Letech, kde zemřelo 326 lidí a odkud byli vězni transportováni do Osvětimi.“* Je jasné vidět, že díky vyjádření pana Roznera se spustila vlna kritiky nejen na jeho osobu, ale na celou stranu SPD. Naneštěstí Roznera chránila poslanecká imunita, a tak se muselo o jeho vydání k trestnímu řízení jednat. Právě na začátku letošního roku byl svolán imunitní výbor, aby projednal tuto kauzu. Ten následovně jeho vydání nedoporučil a sněmovna návrh také neodsouhlasila. Osobně si myslím, že je to velmi špatně vyhodnocené, jelikož osoba jako pan poslanec Rozner by neměla vypouštět taková slova z úst a následně nebýt ani potrestána.

⁷² Rozhovor s Jiřím Padevětem vedl T. Kučera dne 6. 3. 2019.

Tábor byl za dob svého fungování různě kategorizován. Jiří Padevět v rozhovoru podotkl, že nezáleží na tom, do jaké kategorie byl tábor zařazen či jak se jmenoval. „*Jakékoliv shromažďování lidí za účelem jejich ponižování jenom proto, že mají jiný názor nebo jinou barvu či jiné náboženské vyznání, je nepřijatelné. Jakmile začneme operovat s tím, zda se jednalo o tábor koncentrační, cikánský nebo pracovní, tak přeskakujeme mezi terminologií nacistickou a komunistickou a tím jí vlastně dáváme smysl. Nezáleží na tom, jestli byl tábor zřízen komunisty, nacisty či ho zřídila protektorátní vláda, zavírat lidi, kteří nespáchali žádný trestný čin, je špatně, tady není co dodat.*“⁷³ V průběhu rozhovoru s Jiřím Padevětem padla také otázka týkající se tábora v Hodoníně u Kunštátu přezdívaného též jako Hodonínek nebo moravské Lety, v jehož areálu byl již vystaven Památník holokaustu Romů a Sintů na Moravě. Je tedy nasnadě otázka, jak je možné, že zde památník našel své místo a Lety přitom o důstojnost stále „bojují“? „*Expozice u Hodonína u Kunštátu by snad měla být hotová letos. Tento tábor si prošel několika fázemi včetně krátkého fungování pro tehdejší německou armádu Wehrmacht, dále měl také funkci tábora, kam byli odsouváni Němci, kteří nešli do odsunu a dožili zde. V Hodoníně nejsou jen romské oběti, tam jsou i další oběti. Nicméně ta hlavní hrůza, to nejpříšernější, co se tam dělo, bylo hlavně vůči Romům.*“

Dnešní představitelé politické špičky jsou v záležitosti budoucnosti vybudování pietního místa namísto veprína spíše zdrženliví, ignorují ji nebo využívají ke svému populismu. „*Obávám se, že nejenže česká společnost výroky politiků toleruje, ale co mi přijde horší, že s nimi souhlasí!*“ uvedl Jiří Padevět v souvislosti s aktuálními aférami problematiky vykoupení veprína. V současné době je s tímto tématem a nechvalnými výroky spojován například předseda SPD⁷⁴ Tomio Okamura, který již v roce 2014 čelil za svá prohlášení trestnímu oznámení. Okamura v rozhovoru pro DVTV totiž pronesl, že tábor Lety byl nehlídaný a lidé se v něm volně pohybovali. Jako zdroj těchto informací poté uvedl knihu s názvem „Tábor Lety, fakta a mýty“, jejíž existenci Muzeum romské kultury zpochybnilo. Spor s Okamurou vyústil až v podání trestního oznámení ze strany romské menšiny, které bylo vzneseno dne 8. ledna 2018.⁷⁵ Dle slov Jiřího Padevěta takovýto člověk, jehož strana akcentuje některá extremistická témata, nezná české moderní dějiny.⁷⁶

⁷³ Rozhovor s Jiřím Padevětem vedl T. Kučera dne 6. 3. 2019.

⁷⁴ SPD = Politická strana Svoboda a přímá demokracie.

⁷⁵ *Češi nejsou rasisti, ale xenofobové, řekl romský aktivista v Rozstřelu.* IDNES. [online]. [cit. 12. 4. 2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/tabor-v-letech-tomio-okamura-rozstrel-cenek-ruzicka-lety-romove.A180207_144624_domaci_fer.

⁷⁶ Rozhovor s Jiřím Padevětem vedl T. Kučera dne 6. 3. 2019.

Současný předseda vlády Andrej Babiš v této záležitosti prohlásil, že Lety nebyly koncentrační tábor. „*Byl to pracovní tábor. Kdo nepracoval, šup a byl tam.*“ Poté, co se na něj snesla vlna kritiky, Lety navštívil a nechal se slyšet, že získá peníze na výstavbu památníku a zajistí odprodej vepřína.⁷⁷ „*Premiér by měl dějiny svého státu znát a měl by v úctě chovat všechny jeho oběti, myslím tím všechny oběti - oběti občanů České republiky nebo historicky Československa nebo Protektorátu, nezáleží na tom, jak se ten státní útvar jmenoval, je to premiér celé země, a ne jen bílých Čechů. Je to premiér všech českých občanů a měl by je ctít a respektovat,*“ zmínil své pocity v této záležitosti Jiří Padevět, který si zároveň povzdechl nad zpochybňováním role tábora ze strany některých českých politiků. „*Neznám českého politika, nerad bych tedy někomu křivdil, ale nezaznamenal jsem, že by se v Letech objevil některý z nich mimo výročí, že by tam někdo sám v mezcíase jel položit květinu. Nejsou zde televizní kamery, možná právě kvůli tomu, že tam nejsou, jsem to nezaznamenal, ale třeba pro mě osobně je jakákoliv pieta k obětem věc intimní a soukromá. Raději tam pojedou sám, než abych se účastnil nějakého velkého pietního aktu.*“ Tyto počiny populismu vidí Jiří Padevět jako zásadní chybu některých demokraticky smýšlejících politiků. Dle jeho názoru by připomínání mělo probíhat spíše v rovině osobní než v rovině politické.⁷⁸

Zpochybňování místa, kde zemřelo několik stovek lidí, z toho minimálně polovina malých dětí, označil Padevět za „hnusné svinstvo“: „*Myslím, že člověk v demokratické zemi, ať už by se jednalo o Německo nebo Francii, tak v těchto státech by takovýto politik okamžitě skončil a byl zařazen do ranku extremistů a nikdo soudný by se s nim nebavil.*“ V naší zemi by se bohužel našlo mnoho takových politiků, kteří neměli a nemají soudnost a hanlivě se na adresu tábora vyjadřují. Rád bych zmínil i bývalého prezidenta Václava Klause, který uvedl v rozhovoru pro Lidové noviny: „*Není to opravdu koncentrační tábor v tom smyslu, jak každý z nás podvědomě rozumí slovu koncentrační tábor a vidí Osvětim, Buchenwald a tyto věci.*“ Nebo například jeden z bývalých europoslanců Miroslav Ransdorf (KSČM⁷⁹) sdělil: „*Jako historik vím, že se ohledně Letů bezuzdně lže. Žádný skutečný koncentrák tam nikdy nebyl.*“⁸⁰

Otázkou zůstává, proč se celá záležitost spojená s Lety u Písku neřešila celých více než dvacet let. Je potřeba se ale zamyslet také nad tím, proč se celá kauza neřešila už 40 let před

⁷⁷ Babiš v úterý navštíví bývalý tábor Lety, doprovodí ho Herman i Pelikán. ZPRÁVY. AKTUÁLNĚ. [online]. [cit. 12. 4. 2019]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/babis-navstivi-byvaly-tabor-lety-zitra-doprovodi-ho-herman/r~7e5104f6734d11e6bff10025900fea04/?redirected=1554718755>.

⁷⁸ Rozhovor s Jiřím Padevětem vedl T. Kučera dne 6. 3. 2019.

⁷⁹ KSČM = Komunistická strana Čech a Moravy.

⁸⁰ *Tábor v letech vyvolává emoce už dlouho. Zlehčovali jej Babiš, Ransdorf či Klaus.* ČT24. [online]. [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2382997-tabor-v-letech-vyvolava-emoce-uz-dlouho-zlehcovali-jej-babis-ransdorf-ci-klaus>.

tím, v době komunistického režimu. „Komunisté si udělali z druhé světové války svůj vlastní pomníček. Povolení k výstavbě prasečáku musel dle mého názoru v té době udělat někdo, kdo ani nevěděl, že nějaký romský holokaust existoval. Komunistická snaha o totální asimilaci Romů zapříčinila toto čtyřicetileté čekání.“ Padevět zhodnotil komunistickou éru slovy: „My si dodnes neuvědomujeme, jak ta komunistická destrukce byla strašně hluboká, dodnes to je bohužel ve veřejném prostoru vidět, to uvědomění si, co všechno komunisté zničili a jak hluboko – teď se bavíme o státní správě, o ministerstvech, o kultuře, o lidských vztazích, to je v nás tak zakořeněné, my jsme zasaženi normalizací. Je to v nás, jsme podezřívaví, kdo je fízl, kdo není, společnost byla úplně rozbitá na padrt’.“⁸¹

Klíčem k otevření tématu byla právě sametová revoluce, která přinesla nové zvraty v mnoha rovinách a v dějišti politické scény. Celou kauzu lze považovat za zneužití politické historie. Historie je politická munice. Ať už jsou to Lety nebo divoký odsun či třetí odboj. „Myslím, že to je strašně špatně, že jsou tyto věci brané jako politikum. Jsou to české události, které se nějakým způsobem udály. Jediné, co je patřičné, je strážlivý obsah, říci, kdo za co mohl, nebo kdo si myslíme, že za to mohl, kdo byl obětí a vyslovit úctu. Díky volbám byla kauza vepřina opět politicky nadhozena, aby tak získali body u svých voličů. Prasečák se sice vykoupí, ale stále se budou ve veřejném prostoru ozývat hlasy – bylo to drahé, Romové si to nezaslouží. Největším nepřítelem Čechů jsou momentálně nevzdělání Češi,“ podotkl na závěr rozhovoru Jiří Padevět.⁸²

⁸¹ Rozhovor s Jiřím Padevětem vedl T. Kučera dne 6. 3. 2019.

⁸² Rozhovor s Jiřím Padevětem vedl T. Kučera dne 6. 3. 2019.

ZÁVĚR

Tématem bakalářské práce bylo představit pracovní, kárný a cikánský tábor v Letech u Písku, ve kterém bylo za dob druhé světové války internováno více než tisíc tři sta osob romského původu. Ačkoliv toto téma neodmyslitelně souvisí s naší minulostí a zapsalo se do českých dějin, je potřeba poukázat na nedostatečnou znalost této problematiky v očích široké veřejnosti. Bakalářská práce se též zaměřila na problematiku velkovýkrmnny prasat, která byla v 70. letech vybudována právě na území tehdejšího cikánského tábora a od té doby se stala velmi kontroverzní kauzou v politických kruzích. Důvodem byly spory o vykoupění velkovýkrmnny a vystavění důstojného pietního místa, které by bylo památkou obětem, jež prošly táborem a zemřely zde krutou smrtí. Tento politický konflikt přetrvává více než 20 let a neutichá ani dodnes.

Cílem bakalářské práce bylo přiblížit romskou kulturu a její zvyky, vystihnout historii tábora, která byla mnohokrát zamlčována a pozměněna, či popsat celkový politický průběh od 90. let po současnost. V době druhé světové války byly zřízeny na území České republiky dva tábory pro internaci Romů – Lety u Písku a Hodonín u Kunštátu. Největší pozornost v práci je však věnována táboru v Letech, jelikož jeho existence je doprovázena řadou kontroverzních afér spojených se zneuctěním památky místa výstavbou velkovýkrmnny prasat.

Poté, co bylo téma několikrát skloňováno v médiích a spojováno s ne vždy chvalnými výroky některých politických představitelů, věci se daly do pohybu. Stát v roce 2018 převzal a vykoupil areál. Firma Agpi, která byla vlastníkem výkrmnny, odvezla v březnu téhož roku posledních 330 zvířat. Kupujícím pozemku se stalo Muzeum romské kultury, které má v plánu vybudovat památník, jenž by byl replikou původních prostor, stromovou alej či mohylu s křížem. Přesné informace, kdy by mělo dojít k bourání vepřína a výstavbě památníku, však nejsou známy.

Cíl práce byl splněn. Bakalářská práce představila problematiku cikánského tábora v Letech u Písku a vystihla stěžejní události spojené s jeho existencí. Jako velkou výhodu беру rozhovor s panem Jiřím Padevětem, který se specializuje na historické události v České republice. Právě on tomuto tématu velmi rozumí a jeho poznatky jsou nesmírně cenné a důležité. Dokázal velice dobře nastínit problematiku současných postojů českých politiků a jejich výroků.

Z provedeného rozhovoru s Jiřím Padevětem je patrné, že se řada historiků a odborníků trvale zasazuje o zřízení důstojného pietního místa v prostorách dnes již bývalého vepřína. V současné době je pilířem vzájemná kooperace státu a Muzea romské kultury.

Problematika tábora v Letech u Písku by si jistě zasloužila podrobnější analýzu a lze ji doporučit pro zpracování diplomové práce doplněné například o dotazníkové šetření na úrovni středních školy, kdy by mohlo být například zjišťováno povědomí o existenci tábora mezi studenty.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

NEČAS, Ctibor. *Romové v České Republice a dnes*. 5 dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0497-4.

PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7.

POLANSKY, Paul. *Tábor smrti Lety: vyšetřování začíná: 1992-1995*. Hradec Králové: Antifašistická akce, 2014. ISBN 978-80-260-7200-3.

Source: Zmizelí Romové a Romové dnes: Romský holokaust, jeho stopy v poválečném Československu a život Romů v České Republice. Presentation of Živá paměť, o.p.s. and Museum of Romani Culture in Brno. 2008.

ŠTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada Publishing, s.r.o., Kapitola 1. Romové za 2. světové války.

Periodika

Domluvit se a nezapomenout: sborník příspěvků ze semináře Menšinová politika v zemích EU 25 ve vztahu k menšině Romů a Sintů. Praha: Henrich-Böll-Stiftung, 2006. ISBN 80-239-6867-X.

Téma: HOLOCAUST. Informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách. Nakladatelství Tauris. Praha: 2005, s. 46)

Internetové stránky

AKTUÁLNĚ. Babiš v úterý navštíví bývalý tábor Lety, doprovodí ho Herman i Pelikán. [online]. [cit. 12. 4. 2019]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/babis-navstivi-byvaly-tabor-lety-zitra-doprovodi-ho-herman/r~7e5104f6734d11e6bff10025900fea04/?redirected=1554718755>.

ČT24. Nacistická genocida Romů zanechala hluboké stopy, varovala Merkelová. [online]. [cit. 2019-03-30]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1138677-nacisticka-genocida-romu-zanechala-hluboke-stopy-varovala-merkelova>.

ČT24. Tábor v letech vyvolává emoce už dlouho. Zlehčovali jej Babiš, Ransdorf či Klaus. [online]. [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2382997-tabor-v-letech-vyvolava-emoce-uz-dlouho-zlehcovali-jej-babis-ransdorf-ci-klaus>.

ČESKÝ ROZHLAS. Romové v České republice. Historie Romů na území České Republiky. [online]. [cit. 2019-03-12]. Dostupné na: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785>.

DESETILETKA V LETECH U PÍSKU – pravolevý oportunistus v praxi „Kecy v kleci“, [online]. [cit. 12. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.fedorgal.cz/g-plus-g/romsky-holocaust/analyza-let.pdf>.

IDNES. *Češi nejsou rasisti, ale xenofobové, řekl romský aktivista v Rozstřelu*. [online]. [cit. 12. 4. 2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/tabor-v-letech-tomio-okamura-rozstrel-cenek-ruzicka-lety-romove.A180207_144624_domaci_fer.

IDNES. *Policie zkoumá, zda Národní strana šíří rasovou nenávist*. [online] [cit. 2019-04 24]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/policie-zkouma-zda-narodni-strana-siri-rasovou-nenavist.A070411_150000_domaci_pei.

IDNES. *Vyvražďování Romů bylo jednou z nejdůslednějších genocid, říká historik*. [online]. [cit. 30. 3. 2019]. Dostupné na: https://www.idnes.cz/usti/zpravy/genocida-romu-za-druhe-svetove-valky.A150116_2131753_usti-zpravy_alh.

LETY-OBEC. *Historie obce*. [online]. [cit. 14. 4. 2019]. Dostupné z: <http://www.lety-obec.cz/z-historie-obce/d-2486/p1=213>.

MODERNÍ DĚJINY. *Norimberské zákony z roku 1935*. [online]. [cit. 2019-03-30]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/norimberske-zakony-z-roku-1935/>.

RESPEKT. *Konečné řešení na česko-německý způsob*. [online]. [cit. 6. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/1994/40/konecne-reseni-na-cesko-nemecky-zpusob>.

ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. *Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů Praha: Ústav pro studium totalitních režimů České republiky, 2016 1802-8241 Roč. 10, č. 2 (2016), dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1602/003-016.pdf>*.

VALKA. *Heinrich Himmler*. [online]. [cit. 2019-03-30]. Dostupné z: <https://www.valka.cz/725-Heinrich-Himmler>.

WAVE.ROZSHLAS. *Češi se bojí přijmout tábor smrti Lety jako Lidice*. [online]. [cit. 2019-04-12]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/americky-badatel-paul-polansky-cesi-se-boji-prijmout-tabor-smrti-lety-jako-dalsi-5213124>.

Prameny

Kronika obce Lety u Písku, rok 1940.

Rozhovor s Jiřím Padevětem vedl T. Kučera dne 6. 3 2019.

SOkA Písek: 1-173; Výtah z korespondence Kanceláře přednosta Okresního úřadu v Písku. Areál výkrmu prasat Lety, 13. 3. 1998.

Seznam obrázků

. Obrázek č. 1: Vyhláška o soupisu cikánů. Zdroj: Vlastní. Návštěva památníku Lety dne 14.4.2019.

Obrázek č. 2: Pracovní tábor Lety. Zdroj: HOLOCAUST.CZ [online]. [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/cikansky-tabor-v-letech/>.

Obrázek č. 3: Dřevěné buňky pro trestance. Zdroj: Ústav pro studium totalitních režimů. Studie a články. Lety u Písku. Neznámý příběh dozorců. [online]. [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1602/003-016.pdf>.

Obrázek č. 4: Ředitel tábora Josef Janovský. Zdroj: Ústav pro studium totalitních režimů. Studie a články. Lety u Písku. Neznámý příběh dozorců. [online]. [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1602/003-016.pdf>.

Obrázek č. 5: Vjezd do bývalého vepřína. Zdroj: Vlastní. Návštěva památníku Lety dne 14. 04. 2019.

Obrázek č. 6: Romští účastníci při pietním aktu v roce 1995. Zdroj: PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Přeložil David ČANĚK. Praha: GG, 1997. Zde a nyní (G plus G), 9. ISBN 80-901896-8-7. s. 10.

Obrázek č. 7: Rozloha území obce Lety u Písku. Zdroj: GOOGLE. Mapy. [online]. [cit. 2019-04-13].

Dostupné z: <https://www.google.cz/maps/place/398+04+Lety/@49.5176993,14.0760976,13z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x470b6a56f8219181:0x400af0f66155670!8m2!3d49.5169335!4d14.0877664?hl=cs>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Vnitřní prostory ubikací

Příloha č. 2: Venkovní podoba buňky

Příloha č. 3: Pietní místo v Letech

Příloha č. 4: Pamětní desky a sochy na hřbitově v Mirovicích věnované romským obětem

Příloha č. 5: Pamětní deska na hřbitově v Mirovicích

Příloha č. 6: Pohled na velkovýkrmnu vepřů

